

I. Dünya Savaşı'na Ait Macarca Bir Eser: “Törökök” (Türkler)

Yücel NAMAL* - Sezgin Topal MIZRAK**

Öz

István Dobay I. Dünya Savaşı başlarında Budapesti Hirlap gazetesi adına İstanbul'a gelerek aldığı özel izinle Çanakkale Cephesi kara ve deniz savaşlarını ve askeri bölgeleri gözleme fırsatı bulur. Dobay, Osmanlı topraklarında başta İstanbul ve Çanakkale cephesinde tuttuğu notlarını 1917 yılında Macarca yayımladığı “Törökök” (Türkler) isimli kitapta toplamıştır. Bu eser I. Dünya Savaşı daha sonlanmadan Macaristan'da yayımlanmıştır. Eserde yabancı bir gazetecinin gözünden Çanakkale Savaşlarıyla ilgili özel bilgiler verilmekle beraber savaşın askeri yönü dışında siyasal, kültürel ve toplumsal yönü hakkında da ilginç ayrıntılar bulunmaktadır. Bu çalışmada Dobay'ın gözünden gerek Osmanlı toplumu ve şehirleri hakkındaki gözlemleri gerekse Çanakkale cephesindeki gözlem ve tespitleri ortaya konulmuştur. Dobay'ın olaylara farklı bir bakış açısı sağlaması açısından bu eser son derece önemli bir kaynaktır. Ayrıca eser I. Dünya Savaşı ve Çanakkale Savaşları literatürüne de önemli bir katkı yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Budapesti Hirlap, Çanakkale Cephesi, István Dobay, Macar, Türkler.*

A Hungarian Work related to World War I: “Törökök” (Turks)

Abstract

István Dobay comes to Istanbul for and in name of newspaper, Budapesti Hirlap by the beginning of World War I and has opportunity to observe the ground wars and maritime warfare in the Gallipoli Front and military zones with a special permission. Dobay compiled his notes which he took in Ottoman territory, notably in Istanbul and Gallipoli Front in

*Yrd.Doç.Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, yucelnamal@hotmail.com.

**Dr., Muğla, sezgi_topal@hotmail.com.

his book, “Törökök” that he published in Hungarian in 1917. This work was published in Hungary before World War I had even ended. Special information is given in the work related to the Battle of Gallipoli from the point of view of a foreign journalist and there are interesting details about the political, cultural and social aspects in addition to the military aspect of the war. In this work, both the observations and findings in the Gallipoli Front and the observations about Ottoman society and cities from Dobay’s view are discussed. This work is an extremely important source, since Dobay provides a different point of view about the events. Furthermore, the work also significantly contributes to the literature of World War I and the Battle of Gallipoli.

Keywords: *Budapesti Hírlap, Gallipoli Front, István Dobay, Hungarian, Turks.*

1.Eserin Yazıldığı Döneme Bakış: I. Dünya Savaşı Sırasında Türk-Macar İlişkileri

I. Dünya Savaşı’nda İttifak Devletleri arasında yer alan Türkler ile Macarlar arasındaki silah arkadaşlığı ve tarihten gelen dostane bağlar¹ sayesinde siyasi, askeri, ekonomik ve sağlık alanında karşılıklı ilişkileri gelişmiştir². Bunun sonucunda Osmanlı ve Macaristan basınında Türkler ve Macarlar lehinde yazılara yer verilmiştir³. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı sırasında gelişen Türk-Macar dostluğunun güçlendi-

1 Türk-Macar tarihsel bağları kapsamında Macarların Macaristan’da yurt tutuşuna, Macar liderleri Thököly Imre, II. Ferenc Rakoczi ve Lajos Kossuth’un Osmanlılara sığınması ile II. Abdülhamit dönemi Türk-Macar dostluğuyla ilgili bkz. Yücel Namal, *Türk-Macar İlişkileri*, İskenderiye Yayınevi, İstanbul 2009.

2 I. Dünya Savaşı sırasında Türk-Macar siyasi ve ekonomik ilişkileri için bkz. Yücel Namal, *Türk Kaynakları Işığında: Türk-Macar İlişkileri(1923-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013; Melek Çolak, “19. Yüzyıl Sonu - 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması”, *Toplumsal Tarih*, Cilt: 15, Sayı: 89, Mayıs 2001, ss. 4-10. Türk-Macar askeri ilişkileri için bkz. Melek Çolak, “Macar Kaynaklarına Göre Türk-Macar Askeri İlişkileri (1912-1918)”, *On İkinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri I (Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu)*, 20-22 Mayıs 2009-İstanbul, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009, ss. 395-411. I. Dünya Savaşı sırasında Macar askerleri Osmanlı cephelerinde savaşa katılmış buna karşılıklı Osmanlı askerleri Galiçya’da Macar askerlerle omuz omuza düşmana karşı mücadele etmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. M. Şevki Yazman (1940), *Mehmetçik Avrupada*, Kenan Basımevi ve Kılıç Fabrikası, İstanbul.

3 Macar gazetelerinin Türkler lehindeki yazılarıyla ilgili bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR. SYS)*, Dos. 2405, no. 53, 12.01.1915; *Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5. Şube (DH. EUM.5.ŞB)*, Dos. 9, no. 1, 22 Kânunusani 1330; Yücel Namal, “According-to-the-Turkish Archive Resources: Helps of Hungarians to the Ottoman Red Crescent Association During the First World War”, *Közép-EurópaiKözlemények*, VII. Évfolyam, 1. Szám, no. 24, 2014/1, p. 126-130. Türk basınıyla ilgili bkz. “Macarlar ve Türkler”, *Servet-i Fünun*, Sayı: 1284, Cilt: 50, s. 125-126; “Türk ve Macar Muhadeneti(Yeni Bir Cemiyetin Teşkili Münasebetiyle)”, *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1282, s. 96.

rilmesinde müttefiklerin cephelerdeki başarılarının halka ve cephelerdeki askerlere duyurularak gazetelerin birer propaganda aracı olarak kullanılması, Türk ve Macar gazetecilerinin karşılıklı olarak ziyaretlerde bulunmaları bu samimiyetin güçlenmesini sağlamıştır⁴.

I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri başta gazete olmak üzere basın propaganda amacıyla kullanarak İttifak Devletleri aleyhinde yalan haberler ve diğer yayınlarla da kara propaganda yapmıştır. Buna karşı İttifak Devletleri de müttefiklerinin moralini yükseltmek amacıyla karşı propagandaya girişmiştir. İtilaf Devletlerinin kara propagandasına karşı İttifak Devletleri de aynı şekilde gerek cephedeki askerlere gerekse cephe gerisindeki halka moral vermek amacıyla gazetelerde haberler yayınlamış, kartpostallar ve haritalar basılmış, karşılıklı olarak müttefik gazeteciler cephelere gönderilerek gazetecilerin propaganda amacıyla cephede kazanılan zaferler hakkında gazete köşelerinde yazılar yazması hatta anılarını içeren kitaplar basmaları sağlanmıştır (Namal, 2015: 1363). Böylece savaş sırasındaki bu samimi ilişkiler karşılıklı basın organları ve gazetecilerinin yaptıkları propagandalar aracılığıyla da Türkler ve Macarlar arasındaki dostluğu devletler düzeyinden milletler arasındaki düzeye taşımıştır.

Bu dönemin bir gereksinimi olarak ortaya çıkan savaş muhabirliği ile kamuoyunun savaşların gidişatı hakkında daha çok haber almaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında basın ve savaş muhabirliği; savaş süresince kamuoyunu kontrol etmek, ordunun moralini yükseltmek, düşmanın moralini kırmak, tarafsız devletlerin tarafsızlıklarını devam ettirmek veya bu devletleri kendi yanlarında savaşa çekmek adına propaganda faaliyetleri şeklinde ortaya çıkmıştır (Yalçınkaya, 2008: 30-33; Kaşıyüğun ve Çolak, 2014: 159-160). Bu konuyla ilgili Yücel Namal'ın "*I. Dünya Savaşı Sırasında Macar Gazeteci István (Dobai) Dobay'ın İstanbul ve Çanakkale Cephesindeki İzlenimleri (1915)*"⁵ başlıklı 2015 yılında dijital olarak basılan bildirisi bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın bildiri niteliğinde ve dar kapsamlı olması içeriği ve önemi açısından bu çalışmanın bütünüyle tanıtılarak literatüre kazandırılması gerektiği görüşünü uyandırmıştır. Bu çalışmamızda Macar gazeteci István Dobay'ın I. Dünya Savaşı sırasında savaş muhabiri olarak Osmanlı toprakları ve Çanakkale cephesinde geçirdiği günleri konu alan "*Törökök*" (Türkler) isimli eseri incelenmiştir.

4 I. Dünya Savaşı sırasında yapılan ziyaretler arasında Türk gazeteci heyetinin Almanya, Avusturya ve Macaristan'a yaptığı ziyaretlere karşılık Alman ve daha sonra Avusturya ve Macaristan'dan gelen gazetecilerin Osmanlı topraklarına yaptıkları ziyaretler bunun en güzel örnekleridir. Osmanlı ve Macar gazetecilerinin karşılıklı olarak yaptıkları bu ziyaretlerle ilgili geniş bilgi için bkz. "Avusturya Macar Matbuat Heyeti", *Zaman*, 27 Mayıs 1334/1918, s. 4; "Avusturya ve Macar Misafirlerimiz", *Zaman*, 28 Mayıs 1334/1918, s. 2; Yücel Namal, "I. Dünya Savaşı Sırasında Avusturya-Macaristan Gazetecilerinin İstanbul ve İzmir Ziyaretlerinin Osmanlı Basınına Yansımaları (31 Mayıs-11 Haziran 1918)", *Yeni Türkiye Dergisi (Çanakkale Özel Sayısı)*, Yıl: 21, Sayı: 65, Ocak-Şubat 2015, s. 1363-1374.

5 Bu bildiri hakkında geniş bilgi için bkz. Yücel Namal, "I. Dünya Savaşı Sırasında Macar Gazeteci István (Dobai) Dobay'ın İstanbul ve Çanakkale Cephesindeki İzlenimleri (1915)", *7. Uluslararası Balıklarda Sosyal Bilimler Kongresi*, 2015, s. 270-281.

2.Eserin Tanıtımı

I. Dünya Savaşı sırasında gelişen Türk-Macar dostluğu ve müttefiklik ortamında Macar gazeteci István Dobay (Dobai) 1915 yılında “*Budapesti Hírlap*” gazetesini muhabiri olarak Osmanlı topraklarına gönderilmiştir. Başta İstanbul, Çanakkale Cephesi, Edirne ve Tekirdağ olmak üzere ziyaretlerde bulunmuş ve izlenimlerini not almıştır. Dobay, Osmanlı topraklarına özellikle İstanbul ve Çanakkale Cephesine yapacağı ziyaret için gerekli izinleri alabilmek için öncelikle Macaristan’ın eski başbakanlarından ve Macaristan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Komitesi başkanı olan Kont Károly Khuen-Héderváry⁷’den yardım istemiştir. Bunun üzerine Héderváry, Dobay’a Osmanlı topraklarına yapacağı ziyarette kendisine yardımcı olunması yönünde Osmanlı Hükümeti’nin Viyana Sefaretine ricada bulunmuştur. Böylece Osmanlı Hariciye Nezareti, 3 Mayıs 1331(1915) tarihli Başkumandanlık Vekâlet’ine yazdığı yazıda Macar gazeteci Dobay’a gereken kolaylığın gösterilmesini bildirmiştir⁸. Dobay, 1915 yılı Nisan’ında İstanbul’a gelerek ilk olarak Pera Palas Oteline yerleşmiştir. Ardından Beyoğlu’nda Minare Sokaktaki 2 numaralı evi kiralarak burada konaklamaya devam etmiştir. Osmanlı Hükümeti, Macar gazeteci Dobay’a savaş alanına girişi

-
- 6 Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rákosi Jenő’nün “*Budapesti Hírlap*” gazetesi Macaristan’ın büyük günlük gazeteleri içinde en yaygınları arasında idi. 22 Mart-2 Ağustos 1919 tarihleri arasında Macaristan’da komünist idarenin hâkim olduğu sırada Hristiyanlık merkezli yayın yapan bu gazete de sansüre kurban olmuş Bolşevik Macar Hükümeti gazetesinin kâğıt teminine engel olarak desteğini çekmiştir. Ayrıca hükümet sadece kendi taraftarı gazetelere izin vererek Hristiyanlık ve ulusal fikirlere sahip olan *Budapesti Hírlap*’ında aralarında bulunduğu bazı sivil gazeteler yasaklanmıştır. 1881’de Pesti Hírlap’tan, bu yayınevindeki Légrády kardeşler ile ilgili olan bir anlaşmazlıktan sonra editörlerden bir kısmı ayrıldı ve Csukássy József önderliğinde 1839’a kadar basılan konservatif basın organı olarak *Budapesti Hírlap*’ı kurdular. En önemli baş editörü 1881’den 1925’ kadar gazeteyi yöneten Rakosı Jenő idi. Bokay János, Csajthay Ferenc, Csukássy József, Nadanyi Emil, Ottlik György, Pogany Bela yönetici idi. Gazeteye, Kaliteli elemanları da işe aldılar. Bunların arasında eğlenceli yazılar yazan, devamlı olarak romanlar yazan Degre Alajos, Frankenburg Adolfo, Tolnai Lajos, Kazar Emil ve Vajda Viktor vardı. *Budapesti Hírlap* yayın hayatına başladığı zaman eğlenceli, hızlı, gerçekçi ve orijinal haber yapacaklarına dair söz verdi. Viyana’da, Paris’te, Londra’da, Belgrat’ta, Berlin’de, İstanbul’da, Roma’da, Güney Amerika’da gazetesinin farklı yazarları bulunmaktaydı ve buralardan günlük haberler aldılar. Gazete önceleri kelimelerde kullanılan cz’den günümüzde de kullanışlı olan sade c’ye geçmesi o dönemin küçük bir dil devrimi olarak sayılmıştı. *Budapesti Hírlap* konservatif bir mantalitesi vardı ve yer ve zaman olarak hemen hemen milliyetçi ve şovenist sesleriyle 67’li uzlaşma politikalarını temsil etti. Ana amacı siyasi tarafsızlığın yanı sıra her şeyi ve herkesi Macarlaştırmak idi. Gazete için ayrıca bir hükümet gazetesi veya bir parti etrafında olmak yasak idi. Bütün Macar toplumunun gazetesi olmalı idi ve bağımsız ulus yolunun parolası “Macarlar için” idi. Bu düşüncenin devamında gazete daha da büyüdü ve ülkenin en popüler gazetelerinden biri oldu. Baş editör Rakosı Jenő’nün ayrılışından sonra azar azar güç kaybederek 1939’da kapandı. (Kemény György, *Magyarország Időszaki Sajtója*, Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, Budapest 1942, s. X-XXXII)
- 7 Kont Károly Khuen-Héderváry, eski Macar başbakanlarından olup, Macaristan’daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti başkanlığını yapıp cemiyete önemli miktarda yardım toplanmasını sağlamıştır. Bu konuda bkz. Namal 2014: 126-130.
- 8 Macar gazeteci István Dobay için Osmanlı Hariciye Vekâlet’inin Başkumandanlık Vekâletine yazdığı yazı için bkz. *BOA, DH. EUM. VRK*, Dos. 25, no. 20. István Dobay’ın İstanbul ve Çanakkale Cephesi anlamları için bkz. István Dobay, *Törökök*, A Társaság Kiadása, Budapest 1917.

için gerekli olan belgeyi 29 Nisan 1331(1915) tarihinde göndermiştir. Bu belgenin içeriğinde "Fotoğrafi ve üzerinde mührü bulunan Avusturya-Macaristan teb'asından (Budapesti Hirlap) gazetesi muharriri Doktor Mösyö (István Dobay de deviye) Be-yoğlu'nda Minare sokakta iki numarada mukim ve mezkûr gazeteciyi tasdiki tasdiken işbu vesika ita kılındı. 29 Nisan 1331" yazmaktadır(Bkz. Ek-3). Ayrıca Dobay'ın, 7 Mayıs 1331(1915) tarihinde Osmanlı Harbiye Nezaretinden aldığı Çanakkale Boğazı'na giriş belgesinden kendisinin Avusturya-Macaristan tebaasından olup "Budapesti Hirlap" gazetesi adına görevli Doktor István Dobay olduğu ve Macar milliyetinden sivil muhabir olduğu Almanca, Fransızca ve Macarca bildiği anlaşılmaktadır(Dobay, 1917: 16-17).

Macar gazeteci István Dobay'ın Osmanlı topraklarında başta İstanbul ve Çanakkale olmak üzere gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında izlenimlerini *Társaság* isimli dergide haber yapması ve izlenimlerini kitaplaştırarak Macar kamuoyuna sunması ayrı bir önem taşımaktadır. Bu ziyaret sonrasında Dobay hatıralarını 1917 yılında "Türkler" (*Törökök*) isimli eserinde toplayarak Budapeşte'de yayınlamıştır. Eser yüz yirmi yedi sayfa ve otuz üç resim ve belgeden oluşmaktadır. Dobay eserini Enver Paşa ve Türk Ordusunun Çanakkale Savaşı anısına ithaf etmiştir. Dobay'ın eseri "Mult és jelen" (*Geçmiş ve Şimdi*), "Uj Törökország" (*Yeni Türkiye*), "Harc a Dardanellákért" (Çanakkale İçin Mücadele), "Az Entente kudarcá" (İtilaf Başarısızlığı), "A kudarc jelentősége" (*Yenilginin Önemi*), "A Boszporuspariján" (Boğaziçi kıyısında), "Törökök között" (*Türkler Arasında*), "Aja Sofia" (*Ayasofya*), "A Szemlamlík-Tuse Odja-Amagasportán" (*Selamlık-Türk Ocağı-Yüksek Babıalide*), "Az Emden hósei" (*Emden Kahramanları*), "A vörös félhold" (*Hilâl-i Ahmer (Kızılay)*), "A törökknö" (*Türk kadını*), "A Dardanellák" (Çanakkale), "Torpedó a Marmarában" (*Marmara'da torpido*), "Az amerikai kalandja" (*Amerika Macerası*), "Keresztül a Marmarán" (*Marmara yoluyla*), "A tenger éjjel" (*Gece Deniz*), "Látogatás Djevat-basánál" (*Cevat Paşa'yı ziyaret*), "A Dardanellákbold Çanakkale'den" (Çanakkale'den), "Hat kilométernyire a Dardanella-bejárattól" (Çanakkale girişinden altı kilometre kadar), "Bevehetök-e a Dardanellák?" (Çanakkale işgal edilebilir mi?) ve "Konstantinápolytól Budapestig" (İstanbul'dan Budapeşte'ye kadar) başlıklarından oluşmaktadır.

Macar gazeteci Dobay, Macaristan'a döndükten sonra I. Dünya Savaşı'nın en yoğun geçtiği günlerde İstanbul ve Çanakkale Cephesine yaptığı ziyaretiyle ilgili izlenimlerini fotoğraf ve belgelerle oluşan eserini 1917 yılında Budapeşte'de bastırmıştır. Bu eserin Macar kamuoyu tarafından beğenilmesi üzerine kitap 1918 yılı başında ikinci baskısını yapmış ve 5 korona satılmıştır. Macar gazetesi *Vasárnapi Ujság*'ta⁹ peş peşe kitabın tanıtım ilanı yer almıştır. Bu ilanlarda kitabın reklamı şöyle yapılmıştır¹⁰: "Türkler, Dobay István'ın kitabının 2. baskısı şimdi piyasalarda. Türk

9 Vasárnapi Ujság gazetesi ilk olarak 1854 yılında yayımlanmaya başlamış ve 1921 yılı sonuna kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Kemény György, Magyarország Időszaki Sajtója (1911-től 1920-ig), Budapest 1942, s.XXI; Vasárnapi Ujság, Szám: 24, évfolyam: 68, 1921. Decembar 25.

10 Dobay'ın Türkler isimli kitabının reklam haberleri için bkz. "Törökök", *Vasárnapi Ujság*, 1918. Feb-

savaş alanı ve Çanakkale'ye seyahat eden yazar canlı ve çekici akıcı yazımıyla deneyim kazandı ve Türk kardeşlerimiz hakkındaki birçok ilginç olayları anlatmıştır. Kitap 33 fotoğraftan oluşup fiyatı 5 koronadır.”

3. Eserin Bölümleri ve Alt Bölümleri

“Mult és jelen” (Geçmiş ve Şimdi)

I. “Uj Törökország” (Yeni Türkiye)

Dobay'ın eserinde önsöz veya giriş bölümleri bulunmamaktadır. Eser Dobay'ın Enver Paşa'ya ithafının bulunduğu sayfayla başlamaktadır. Dobay eserinin “*Geçmiş ve Şimdi I- Yeni Türkiye*” başlığı adı altında karşılaştırmalı olarak Sultan II. Abdülhamid Türkiye'si ile I. Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakki önderliğindeki Türkiye¹¹'nin karşılaştırmasını “*Yeni Türkiye*” başlığı altında yapmaktadır. Dobay, Türklerin Karadeniz'deki Rus Limanlarını bombaladığı günden itibaren sadece savaşın değil aynı zamanda Türkiye tarihinde de yeni bir başlangıç dönemi olduğunu çünkü bu savaş ayrıca yeni Türkiye'nin de denemesi olduğunu belirtmektedir. Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında duran Müslümanları kutsal savaşa davet eden Türkiye'nin artık Avrupa'nın yaşayan vücudunun ölmeyen bir üyesi ve kendi değerinin bilincinde olan bir güç olarak nitelemektedir. Dobay, Abdülhamid dönemine yönelik eleştirilerde de bulunarak bu dönemde Osmanlı'nın prestijinin sürekli düştüğünü ve çürümüş kurumlar nedeniyle ülkenin tam olarak dağılmayı beklediğini belirtmiştir. Buna neden olarak padişahın batı tekniğinin Türkiye'ye girmesine engel olması ve kitap ithalatına sınır koymasının etkili olduğunu ifade eder. Bu dönemdeki elektrik, telefon, karayolu ve demiryolu ulaşımındaki kısıtlamaların ve basın özgürlüğünün olmamasını eleştirmektedir. Ayrıca Türk Askerinin durumuna dikkat çeken Dobay askerlerin çoğunda çizme olmadığını, atsız süvari ve topçu birliği olduğundan bahsederek birçok askerin eğitime de katılmadığını ve maaşlarını alamadıklarını ekler. Çoğu defa maaş alamayan subayların silahlarını, teçhizatlarını ve atlarını satmak zorunda kaldıklarını ve para kazanmak için casusluk yaptıklarını belirtir. Bu dönemde padişahın geniş casus ağı sayesinde imparatorluğun en ücra köşesinde olan olaylardan haberdar olduğunu da belirtmiştir. Bu yorumları yapan Dobay'ın eserinden İttihatçılara hayran olduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda Enver Paşayı ve Nazım Beyi, Osmanlı halkının kurtarıcısı olarak göstermiştir. Bunların büyük mücadeleler sonunda Abdülhamid'e Kanun-ı Esasiyi kabul ettirdiklerini, 1909'da İttihat ve Terakki Partisinin iktidara hâkim olduğunu böylece Türk halkı için özgürlük ve umut ışığı olduğunu yazmıştır. Yeni anayasal düzenin başına Sultan V. Mehmed'in geçmesiyle devletin bütün alanlarında yeniden yapılanma çalışmalarının başladığını belirtmiştir (Dobay, 1917: 9-10).

ruár 3, s. 15; “Törökök”, *Vasárnapi Ujság*, 1918. Február 24, s. 16.

11 Dobay eserinde Osmanlı Devleti ve Osmanlı yerine Türkiye ve Türk kavramlarını kullandığından bizde yazımızda bu kullanıma sadık kaldık.

Dobay, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren Türkiye'de büyük bir ilerlemenin olduğunu bu bağlamda şehirlerde arabalar, elektrikli demiryolları, telefon, telgraf ve elektrik lambalarının yaygınlaşmasının bunun göstergesi olduğunu ifade ediyor. Bunun bir başka göstergesi olarak İstanbul sokaklarında Türk, Ermeni, Alman, Fransız, Arap ve Yahudi gazetelerinin satılması göstermektedir. Ayrıca iyi şekilde örgütlenmiş polis ve jandarmanın birlikte düzen ve huzur için nöbet tuttuğunu yani yeni Türkiye'nin adım başı kültür ve ilerlemesini gözlemliyoruz demektir. Buna örnek olarak İstanbul'dan taşraya gönderilen eğitimcilerin cahil kalmış kırsal nüfusu aydınlatmasını göstermektedir. Dobay bu dönemde Türkiye'nin şansının Said Halim ve Enver Paşa gibi kahramanlara ülke kaderinin emanet edilmesi olduğunu ifade ederek bu devlet adamlarının yurdun her köşesinde halk okulları adını alan yeni okullar açarak bu aydınlanmaya katkı sağladıklarını ifade etmiştir. Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme orduda ve Türk kadın hayatında olduğunu bu bağlamda silahsız, kıyafetsiz asker kalmadığı gibi Alman uzmanlar tarafından iyi bir şekilde eğitildiklerini de eklemektedir. Böylece eskiden acizlik ve gülünçlük içerisinde olan ordu ancak bugün kesin bir şekilde bütün Avrupanın saygısını kazanmıştır. Bu dönemde kadının toplum içerisindeki yeri ile ilgili önemli değişikliklerin olduğunu belirten Dobay kadın kulüpleri ve feminist gazetelerinin kadının yeriyle ilgili önemli mücadeleler verdiğini buna rağmen ataerkil Türk aile yapısının tahrir olmadığını da eklemiştir. Türk kadınının kamu önüne ilk olarak Hilâl-i Ahmer (Kızılay) hemşiresi göreviyle çıkarak kazanılan zaferlerden de kendi üzerine düşen payı aldığını da belirtmiştir. Ayrıca Türk kadının öğretmen olarak da taşrada yeni Türkiye'nin ideallerini anlatmak ve kökleşen eski önyargıları yıkmak için mücadele etmekten de çekinmeyen yorulmaz öncüler olduğunu ifade etmiştir (Dobay, 1917: 11-13).

II. "Harc a Dardanellákért" (Çanakkale İçin Mücadele)

Dobay eserinin "Çanakkale İçin Mücadele" başlıklı kısmında savaş başladığında Türkiye'nin tarafsızlığını sert bir şekilde gösterdiğini ancak bu barış ortamının İngiltere'nin sinsî kurnazlığının bozduğunu ifade eder. Türkiye tarafına geçen Goben ve Breslav gemilerinin İngiltere'nin elinden kaçtığına "İngiliz aslanı öfkeli bir şekilde homurdandı ve pençelerini Türkiye'ye doğru uzattı" diye ifade ederek İngiltere'nin küçük ve kurnaz bir oyuna başladığını Çanakkale girişini ablukaya alarak Türk gemilerini taciz etmeye başladığını yazmıştır. Bu durum karşısında Osmanlı hemen İngiltere'ye saldırmadı ancak bu duruma kayıtsız da kalmayarak 28 Eylül 1914'te Çanakkale'yi kapatmıştır. Bu durum Rusya için sert bir darbe olduğunu böylece ne Rusya'ya cephane gönderilebilmiş ne de Rusya'dan tahıl ithalı gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine Rusya'nın 28 Ekim'de Türk donanmasına saldırmasının ardından Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'na katılmaya karar verdiğini belirtmektedir. İngiliz donanmasının 3 Kasım'da Türk gemilerini ve Çanakkale surlarını bombaladığına bir İngiliz deniz altının da boğaza girerek 13 Aralık'ta Mesudiye gemisini batırdığına değinmektedir. 19 Şubat'ta düşman kuvvetlerinin Çanakkale'nin dış surlarını bombardımana tuttuğunu ve 1 Mart'ta ise dış istihkamlar bölgesine asker çıkarma teşebbüsünde bulunulduğunu yazmaktadır (Dobay, 1917: 15-16).

Dobay, Çanakkale boğazına girmeye çalışan Fransız ve İngiliz gemilerinin savunma güçlerini tahrip ettiğini ve 18 Mart'ta İngilizlerin bütün güçleriyle saldırıya geçerek yedi saat boyunca on beş askerin gemiden Çanakkale tabyalarına bomba yağdırdıklarını yazmaktadır. Bu saldırılara rağmen Türk güçlerinin neredeyse hiç hasara uğramadığını belirtmiştir. Bu oyundan payını almak isteyen Rusya'nın da 28 Mart'ta donanmasıyla Boğaziçi'nde savunmasız sivil halkın bulunduğu sahillere yaklaşık 100 top atışı yaptığını bununla da yetinmeyerek Zonguldak ve Kdz. Ereğli limanlarını bombalayarak masum sivillerin kayıplarına neden olmuşlardır. Ancak Rusların bu bombardımanlarına rağmen Karadeniz'de deniz ticaretinin rahatlıkla devam ettiğini hatta İstanbul'dan yurtdışına kaçan ailelerin İstanbul'a geri geldiklerini de belirtmiştir(Dobay, 1917: 17-18).

III. "Az Entente kudarca" (İtilaf Başarısızlığı)

Dobay eserinin "*İtilaf Başarısızlığı*" başlıklı kısmında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinden (Kızılay) aldığı izinle İstanbul'da hastaneleri ziyaret ederek buradaki Türk subaylarından edindiği Çanakkale'deki kara savaşları hakkında bilgiler vermektedir. Çanakkale Savaşlarının Avrupa'daki savaşlardan tamamen farklı tabiatta olduğunu İngiliz-Fransız saldırıları karşısında Türk askerlerinin süngüsüyle hayret verici kahramanlık gösterdiğini şöyle anlatmaktadır: "*Sadece sahile kadar ve sahilden denize kadar İngiliz-Fransız birliklerini geri kovalamadılar, aynı zamanda çılgınlıklar arasında cesur bir şekilde onları denize döktüler ve gemiye doğru kaçan düşmanı boğazına kadar suda vurdular, dövdüler, batırdılar. Türk ordusunu yabancı basın aracılığı ile ilân edilmiş göz kamaştırıcı başarılar ve çokça takdir etme ile son derece coşturdular. İtibarı büyüdü. Güven son zaferde güçlendi(Dobay, 1917: 19).*"

Dobay, saldırı başladığında düşmanın Çanakkale ile ilgili bütün hesaplamalarının yanlışlığının görüldüğünü, İngiliz politikasının çöktüğünü belirtmiştir. Düşmanın uzun süre Çanakkale önünde beklemesinin Türk ordusuna savunmalarını güçlendirmek için zaman ve fırsat tanıdığını ve düşmanın Çanakkale'ye saldırısının düşman basınında zafer sevincine neden olduğu görülse de "*İngilizler ve Fransızlar başarının öyle kolay olmayacağını fark ettikleri zaman çok geçti*" demektedir. "*Sonuç dünyanın en büyük deniz gücünün aşağılayıcı sonucu oldu. Bu sırada elde edilmiş sonucun "Türk ordusunun gücü ile olmadığını, ancak Almanlar tarafından inşa edilmiş ve yönetilmiş savunmalar"* sayesinde olduğu şeklinde düşman basınında yazılan yazıların Türk başarısını küçümseme çabası içerisine düştüğünü belirtir. Bu durumu Dobay, "-Çirkin bir fiyasko için zayıf ve sahte teselli" olarak ifade eder. Dobay, düşmanın Çanakkale'de denizden, havadan ve karadan eş zamanlı olarak saldırısı sonucunda her iki tarafın büyük kayıplara sebep olduğunu ve düşmanın amaçlarını gerçekleştirmek için doğru bir adım atmadığını da eklemiştir. Yazar itilaf güçlerinin yüz defa tekrarladığı saldırıda sonucun ise her zaman aynı kaldığını düşmanın talihsizliğinden doğru bir ders çıkaramadığını ve "*bugün Avrupa'nın şaşkına dönen gözleri önünde yenilmez bir kahraman durdu*" demektedir(Dobay, 1917: 20-21).

IV. "A kudarc jelentösége" (Yenilginin Önemi)

Dobay eserinde "Yenilginin Önemi" başlığı altında Rusya'nın boğazlar üzerinde egemenlik elde etmesinin Romanya için arzu edilmez bir durum olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bu durum Romanya'nın çıkarlarına büyük zarar verebilirdi. Bu nedenle Dobay eserinde Türklerin Çanakkale'de Romanya için de mücadele verdiğini belirtir. İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etmek için bütün güçlerini kullandığını bu kuşatmanın siyasi ve ekonomik hedefleri bulunduğunu şöyle açıklar: "Boğaz istikhâmlarının düşüşü ile İstanbul da düşmüş olurdu, İstanbul'un düşüşü ile ise Hilâl son Avrupa sınır kalesine eğilirdi. Eğer İstanbul düşerse doğu sorunu tam olarak çözülür... Rusya'da büyük miktarda Fransa'nın ve İngiltere'nin büyük ihtiyacı olan tahıl, kurşun, bakır ve petrol hammadde olarak bulunuyor. Ancak Rusya'nın sadece Pasifik Okyanusu üzerinde ve tek raylı Trans-Sibirya demir yolu üzerinde karşılayabildiği mühimmatı oldukça eksikti(Dobay, 1917: 22-24)."

"A Boszporuspariján" (Boğaziçi kıyısında)

Dobay eserinin "Boğaziçi Kıyısında" başlıklı kısmında Rusların Boğaziçi'ni bombalamasından bahsederek Çanakkale üzerinden İngiliz ve Fransızların, Karadeniz üzerinden Boğaziçi yoluyla da Rusya'nın, diğer yandan da düşmanla işbirliği yapan Ermenilerin uygun zamanda karışıklık çıkarmayı beklediklerini yazmıştır. Ancak Ermenilerin yapmayı planladığı kargaşanın Türk polisi tarafından önlenmemesi halinde büyük sonuçlara neden olabileceğini yazmaktadır(Dobay, 1917: 25-26).

Dobay eserinin bu kısmında İstanbul'da bulunan Macarlar hakkında da bilgi verir. Özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İstanbul'daki Sefiri Kont János Pallavicini¹²den ve sefaretin Rus bombardımanları dolayısıyla Tarabya'daki binaya taşınmasından bahsetmektedir. Yazar, İstanbul'daki Macarların buluşma yerinin Ödön Széchenyi Paşa'nın evi olduğunu paşanın yetmiş yaşlarında dinamik, askeri duyarlılığa sahip ve Türk başkentinin en popüler kişisi olduğunu belirtiyor. Bu

12 8 Mart 1848 tarihinde Padova'da doğan János Pallavicini eğitimlerini bitirmesinin ardından 1877 yılında diplomasi kariyerine adım atarak Belgrad'a Büyükelçi sekreteri olarak atandı. 1891 yılında Konsey Üyesi olarak Münih'te bulunmuştur. 1894 yılında ise Petersburg'a yerleşmiş, daha sonra Dışişleri Bakanlığı'nda hizmet etmiştir. 1899 yılında ise Bükreş'te Elçilik görevinde bulunmuştur. 1906-1918 yılları arasında ise İstanbul Büyükelçisi olmuştur. (Bkz. "Pallavicini János", *Révai Nagy Lexikona*, X. Kötet, s. 115.) İstanbul'da bulunan en kıdemli sefir olan Pallavicini, Servet-i Fünun dergisinin aktardığına göre "Türkiye'nin gerçekten bir dostu olarak tanınmış mahir bir diplomat, asil ve nazik olduğu kadar da yüksek ahlaklı bir zattır." Sadrazam Talat Paşa'nın Viyana'yı ziyaretleri sırasında orada bulunmuştur. Ayrıca Balkan Savaşlarının sonucu üzerine İstanbul'daki birçok diplomatın aksine Pallavicini yabancı gazetelere şu beyanatta bulunur "Türkiye, Rumeli'den birçok yerler kaybetmiş olmakla beraber, az zaman içinde, kuvva-yı namiye-i merdanesi sayesinde kuvvet ve kudretini iktisab ederek Avrupa kıtasında bir amil mühim olmak da bir devam olacağını kemali emniyetle izhar eylemiş idi." Bu beyanattan da anlaşıldığı üzere Türkiye'nin zamanla güçleneceğine ve Avrupa'da önemli bir güç olacağına inancını ifade etmektedir. ("Avusturya Ve Macaristan Devletinin Dersaadet Sefiri Kebiri Marquis Pallavicini Cenabları", *Servet-i Fünun*, Yıl: 26, Cilt: 52, Sayı: 1347, 10 Mayıs 1333(1917), s. 333.)

bölümde Dobay farklı bir konuya daha dikkat çekiyor o da Bebek'te bulunan Amerikan Robert Koleji ve bu okulda gençliğin Amerikan zihniyetinde eğitilmesidir(Dobay, 1917: 27-29).

“Törökök között” (Türkler Arasında)

I. “Aja Sofia” (Ayasofya)

Dobay eserinin “*Türkler Arasında I- Ayasofya*” başlığı altında Türk-Macar kardeşliğini politik ve diplomatik açıdan tanımlayarak ortak amaç ve dostluğu açıklamıştır. Yazar bu duruma örnek olarak şunları söylemektedir: “*Tisa Nehri üzerinde İsa'nın adı ile Mohaç ve Zenta'nın kahraman ordusuyla son Yeniçerileri kovaladık.. Tarih, hayatı öğreten bir usta, ama hiç kimse bunu öğrenemedi, Türk ve Macar gibi her zaman inançlı bu iki ulus tarihinde kin yerine eşit olarak birbirini anlayan gerçek dostluğu aralarında yarattıkları şekilde Hilâl ve Haç ruhlar dünyasında bile birbirinin düşmanı değildir.*” Yazar bu ifadelerle Türk-Macar dostluğuna ruhani bir hava da katmaktadır.

Dobay eserinde Ayasofya'ya ait gözlemlerini şöyle ifade ediyor: “*Ayasofya'yı dünyanın en sessiz kilisesi olarak adlandıırırsam: zemini halı kaplamasında adımların gürültüsü duyuluyor. Tamamen Mekke'ye doğru olmayan kilisenin kibleye doğru yönünü karıştırmamak amacıyla bu halıların hepsi kural gereği çapraz bir şekilde yerleştirilmiş, çünkü Aziz Sofya'nın Mescidi inşa edilmedi. Cuma günü kocaman salonlar içerisinde sandalye ve sıra olmamasına rağmen doluyor, inananların hepsi 1800 parçası olan dünyanın en büyük halısının birkaç bölümünde kendi yerini alıyor... Sürekli ağlıyor – ağlayan sütun olarak adlandırıyorlar. Açıklanamaz sebepten sütundan nem sızıyor ve gözyaşı damlalarının asırlık hurafe olarak iyileştirici gücü olduğu atfediliyor. Göz problemleri olanlar, körler parmakları ile mermer sütunun ağlayan noktasında delik kazdılar. Bu noktada açılmış yara gibi oyuktan parlıyor. Yanında kocaman mermerden küre: -kutsal su kabı denilen- müslümanların camiye girmeden önce ayağındaki dış dünyanın tozunu yıkasın diye dindar İmparator tarafından yaptırılmıştır. Hıristiyanların eski baş ayın masasının olduğu yerde eski mumluk duruyor- iki tane Macaristan'dan gelen- ve sütun büyüklüğü bir zamanlar İsa'ya saygı adına yaktıkları kutsal mum demir askılar ile çevrilmiş. Şimdi sadece yılda bir kere bir saatliğine mumları yakıyorlar. Türk atasözüne göre “Mum yandığı takdirde İslâm Ayasofya'yı tekrar kaybeder” (Dobay, 1917: 31-33).*

II. “A Szemlamlık-Tuse Odja-Amagasportán” (Selamlık-Türk Ocağı-Yüksek Babiâlîde)

Dobay eserinin “*Selamlık-Türkocağı- Yüksek Babiâlîde*” başlıklı kısmında padişahın Cuma selamlığını, Türkocağını ziyaretini ve Çanakkale'ye gidebilmek için gerekli izinleri almak için gittiği Babiâli'ye ait intibaları yer almaktadır. Yazar, ilk olarak Sultan V. Mehmed'in Cuma selamlığı ile ilgili olarak “*Selamlık eski ışığını kaybetmiş, Sultan V. Mehmet kişiliği ile ilişkili olarak törenlerin muhteşemliği için halefleri gibi öyle büyük ağırlığı üstlenmiyor, ancak İstanbul bayramlarının en ilginç*

ve en görülmeye değer noktası bugün de Cuma selamlığıdır" diye yazmaktadır. Yazar padişahın Cuma selamlığının "tam olarak saat on ikide başlayıp ve bir saat içerisinde selamlık sona eriyordu. Sultan'ın gelişi sırasında önüne kırmızı kıyafetli, gümüş sırmalı muhafız grubu, bir atlı-bölük ve dört çeşit askerî bando çıkıyor. Büyük atlardan oluşturulmuş basit siyah bir fayton ile Sultan geliyor. Salon tarzı kıyafeti ile küçük vücudu derince arabada oturarak kayboluyordu. Paşaları iki tarafta yaya olarak arabaya eşlik ediyor. Bugünkü Selamlıkta Harbiye Nazırı Enver Paşa görülmedi ve yerini yaşlı Paşa, Kont Ödön Széchenyi¹³ aldı" diye anlatmaktadır (Dobay, 1917: 34-36). Ayrıca bu selamlıkla ilgili ilginç bir nokta ise camide sadece müslüman tebanın bulunabiliyor olmasına karşın Goltz Paşa¹⁴ ve yaverinin bir istisna olarak bulunduğuunu belirtiyor.

Dobay, İstanbul'da bulunduğu süreçte Türk Ocakları başkanı Hamdullah Suphi Beyle de tanışmış ve İstanbul Türk Ocağında yapılacak bir programa davet edilmiştir. Bu programda İstanbul'da kütüphanelerde araştırma yapan Türkçe konuşan Macar uzman Mosony Lipó¹⁵ da bulunmuştur. Yazar bu ziyaretini şöyle anlatır: "Devam eden

13 Kont Ödön Széchenyi, 14 Aralık 1839 tarihinde Pozsony'de doğmuş olup, Akademi'nin kurucusu István Széchenyi'nin oğludur. Eğitimini doğduğu şehirde tamamlamıştır. İstanbul'a ilk olarak 1871 yılında gelen Széchenyi'nin ikinci gelişi ise 1874 yılının Ekim ayında Alajos Folmann ile olmuştur. Sultan Abdülaziz'in 24 Kasım 1874 tarihli iradesi ile itfaiye alayı başöğretmenliğine atanmıştır. Sultan II. Abdülhamid tarafından teorik çalışmaları ve yangın yerlerinde göstermiş olduğu olağanüstü gayretlerinden dolayı 1877 yılında kendisine miralay rütbesi verilmiştir. 1883 yılında ferikliğe yükseltilmiştir. Daha sonra kırk yıl boyunca taşıyacağı "Umum İtfaiye Alayları Kumandanı" unvanını kazanmıştır. 23 Mart 1922 tarihinde vefat etmiştir. (Bkz. József Szinnyi, "Széchenyi Ödön", *Magyar Irók Élete és Munkái*; "Ödön Széchenyi", *Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler*, Haz. T. Cengiz Göncü, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul 2009, s. 223.)

14 Colmar Freiherr von der Goltz, 12 Ağustos 1843'te Doğu Prusya'da Labiau Kasabası yakınlarında Bilkenfeld'de doğar. Goltz altı yaşındayken teğmen olan babası, Danzig'de koleradan ölür. Çocukluğunun ilk yılları, Königsberg yakınlarındaki babasından miras kalan çiftlikte geçer. Avrupa'nın iç çekişmeleri ve savaşları dolayısıyla bu günleri sıkıntılı geçer. Ailesinin maddî durumu da gittikçe kötüleşir. Goltz, daha sonra Bayan Laura Müller'in Königsberg'deki çok ilkel pansiyonuna getirilir. Burada hizmetçi kadın olmadığı için, bazı ev işlerini kendisi yapmak zorundadır. Beslenmesi yeterli değildir. Zamanını genellikle okul işleri için kullanan Goltz, o dönemden ancak yaşadığı bazı hoş olmayan olayları hatırlar. Yetersiz ön bilgisine rağmen, büyük bir gayretle ortaokuldaki derslerini en iyi şekilde verir. Daha sonra Kulm ve Berlin Askerî Mekteplerinde eğitim alır. Eğitimini tamamlayınca 26 Nisan 1861 yılında 41 numaralı 5. Doğu Prusya Piyade Alayı'nda teğmen olarak ilk görevine başlar. 11 Ekim 1867 yılında Goltz, Doğu Prusya'daki Oreschen'de idare meclisi üyesi ve çiftlik sahibi Gustav Dorguth'un Therese ile evlenir. Düzenli, istikrarlı, başarılı meslek ve özel hayatının yanında okumayı ve yazmayı çok seven bir kişiliğe sahiptir. Bu sebeple 1903 Kasımında kendisine Königsberg'deki Albertus Üniversitesi'nin Felsefe Fakültesi Fähr Doktorluğu verilir. Almanya ve Türkiye'deki uzun hizmetlerinden sonra, 5 Ekim 1915'de Irak'taki 6. Türk Ordusu Komutanlığına tayin edilir. General Goltz, hayatının son günlerinde Kut-ul-Amara cephesinde bulunurken, 19 Nisan 1916 tarihinde lekeli humma hastalığından ölmüştür. (Ramazan Çalık, "Colmar Freiherr Von Der Goltz (Paşa) ve Bazı Görüşleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 36, Kasım 1996, s. 765-766.)

15 Mosony Lipó, Estergon Teoloji Yüksek Okulunda doğu dilleri eğitmeni olarak görev yaparken 1913-1914 yılları arasında Türkçe öğrenerek 30 Temmuz 1914'de İstanbul'a gelmiştir. Mosony, Türk-Macar ilişkilerinin gelişmesi için çalışmıştır. 1915 yılında Macaristan'da öğrenim gören yaklaşık 150-200

programda bir Ermeni Rahib şiir okudu, sonra piyano eşliğinde eski Ermeni çoban şarkılarını söyledi. Ancak akşama damga vuran Türk Petöfi Mehmet Emin Beyin rolü oldu. Etkili bir şekilde kendi şiirlerini söyledi(Dobay, 1917: 38).” Dobay eserinin bu kısmında son olarak Viyana Türk sefirinden aldığı tavsiye mektubu aracılığıyla Osmanlı Hükümeti Hariciye Nazırı Said Halim Paşa ile de görüşmesini ve bu görüşme ardından Nazır Said Halim Paşa’dan Enver Paşa’ya yazılan damgalı mektubu alarak Babiâli’den ayrıldığı anlatılmaktadır(Dobay, 1917: 40-43).

III. “Az Emden hōsei” (Emden Kahramanları)

Dobay eserinin “*Emden Kahramanları*” başlıklı kısmını Emden Kruvazörü-nün¹⁶ kırk dokuz mürettebat ve dört subaydan oluşan mürettebatının Teğmen Von Mücke komutasında Keeling Adası’ndan İstanbul’a geldikleri gün yapılan büyük karşılama törenine ayırmıştır. Dobay bu kısımda Emden mürettebatı için İstanbul’da düzenlenen karşılama törenine başta Enver Paşa olmak üzere birçok Osmanlı Hükümeti Nazırlarının, İstanbul’daki sefirlerin, konsolosların, derneklerin, Türk ve Alman subayları ile yüz bin kadar halkın katıldığını yazmaktadır.

Yazar o günü şöyle tasvir etmiştir “*Babalar, anneler ve öğretmenler yüzyıllar sonra da Emden kahramanları hakkında çocuklarına masal anlatacaktı. Şairler ve sanatçılar yiğitliklerini ölümsüzleştiriyor. Halefleri onlarla gurur duyacak: “Bizim kahramanlarımız Emden kahramanları arasındadır!”...Filo komutanı ve sekreteri Souchon Paşa gelen treni karşılıyor. Emden mürettebatı iniyor, sıraya geçiyorlar: “Dikkat!” Amiraller önünde Von Mücke kılıcını çapraz tutuyor, onu bırakıyor ve sessizce, basit bir şekilde bildiriyor: “Melde ganz gehorsamst zur Stelle”. Törende Sultan’ı birinci yaveri Salih Paşa temsil etti. Bütün nazırlar, sefirler ve konsoloslar, dernekler, bütün İstanbul’da bulunan Türk ve Alman subaylar ve yüz bin kadar halk gelen gemiyi bekledi. Dışişleri sekreteri önünde Enver Paşa, Emden kahramanlarını kabul ediyor. Yavuz Sultan Selim (Goben) orkestrası milli marşını çalıyor. Von Mücke kırk dokuz insanın önünden Enver Paşa’nın önüne geliyor, sonra onunla birlikte şeref kıtası önünde ilerliyorlar. Teğmen Von Mücke’ye Alman renkleri ile bağlanmış gül buketi uzatılıyor” (Dobay, 1917: 43-48).*

Türk öğrenci için Budapeşte’de ana amacı Macar dilinin öğretimi olan bir kolej ve aynı zamanda bir Türk-Macar Kültür Merkezi oluşturulmasını tavsiye eder. Ayrıca İstanbul’da bir Macar Bilim Enstitüsü’nün kurulmasına da yardım eder. (Melek Çolak, “İstanbul Macar Bilim Enstitüsü (1916-1918)”, *Karadeniz*, Sayı: 3, (Yaz 2009), s. 93-94.)

- 16 Emden Kruvazörü I. Dünya Savaşı sırasında Hint Okyanusunda İngiltere ve müttefiklerinin deniz ticaretine zarar verme görevini üstlenmişti. Ancak 1914 Kasım’ında Avusturya savaş gemisi Sydney tarafından batırılır. Bu sırada Keeling adasına çıkan Emden Kruvazörü mürettebatı ölmekten ve esir olmaktan kurtulur. Yüzbaşı Hellmuth von Mücke komutasında kurtulan mürettebat deniz yoluyla Osmanlı toprakları olan Arabistan’a ulaşmıştır. Arabistan’da karayolu ile Hicaz demiryoluna ulaşmışlardır. Ardından mürettebat her istasyonda törenlerle karşılanarak yolculukları 1915 Mayıs’ında İstanbul’a son bulmuştur. İsmet Üzen, “Alman Kruvazörü Emden Mürettebatının Osmanlı Topraklarındaki Serüveni (1915), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, 2010, s. 361.

IV. "A vörös félhold" (Hilâl-i Ahmer (Kızılay))

Dobay eserinin "Kızılay (Hilâl-i Ahmer)" başlıklı bölümünü Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İstanbul'daki ve cephelerdeki faaliyetleri ve Hilâl-i Ahmer hastanelerine ayırmıştır. Dobay cephelerden Hilâl-i Ahmer bayrağı asılı Alman gemileriyle yaralıların Galiçya ve Çanakkale cephesinden geldiğini aktarmaktadır. Bu gemilerden birisi de "Skros Hamburg" isimli Alman gemisi olduğunu belirtir. Dobay eserinde İstanbul'da bulunduğu günlerde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Dr. Ömer Besim Paşayı ziyaret ettiğini bu ziyarette Türk ordusunun uzun yıllardır savaşmasından dolayı Hilâl-i Ahmer'in kendisini toparlamaya vakti olmadığını bu nedenle de biraz geri bir kurum olarak kaldığını ifade ettiğini yazmaktadır. Hilâl-i Ahmer'in İstanbul'da yedi büyük hastanesi olduğunu ve ülke genelinde faaliyetlerde bulunduğunu belirten Dr. Ömer Besim Paşa, Dobay'a Hilâl-i Ahmer'in çalışmalarını gösteren birçok fotoğrafı da hediye etmiştir (Dobay, 1917: 50-51). Dobay, Hilâl-i Ahmer hastanelerinde çalışan Türk kadınlarının peçesiz olarak dolaştığını ve hemşire olarak Kızılay hastanelerinde görev yaptığını belirtmektedir. Dobay, Türk hemşireleriyle görüşmelerinde hemşirelerin Macaristan ve Macarların Kızılay'a yardımda hızlı davrandıklarını ve kardeşçe fedakârlıklar gösterdiklerini içtenlikle ilettiklerini de aktarmaktadır¹⁷.

Dobay savaş sırasında Almanların savaş meydanlarında yaralanan Türk askerlerine hizmet eden Hilâl-i Ahmer Cemiyetine bir milyon mark gibi büyük miktarda yardımda bulunduğundan ve Çanakkale'de savaşan beş kolordunun asker içinde yaklaşık elli bin mark yardımın geldiğinden bahseder. Almanların bu nakdi yardımlar dışında doktor, hemşire, hastabakıcı, ilaç, yatak, minder, iç çamaşır, pansuman malzemesi, tıbbî malzemeler, tıbbî cihazlar, dezenfeksiyon cihazları, röntgen kameraları, ambulanslar, el arabaları ve askerî hastane mutfakları olmak üzere Almanya'dan yüz vagonun üzerinde eşyanın İstanbul'a geldiğini yazmıştır (Dobay, 1917: 55-56). Birçok Alman sağlık ekibinin değişik cephelerdeki hastanelerde görev aldıklarını, Alman Dr. Colley ve ekibinin bunlardan biri olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber Gelibolu yarımadasında ve Çanakkale'nin Asya tarafında kurulmuş hastanelerin çoğunda eksik olan bayan hemşirelerin yerine hasta bakımını çoğu yerde erkeklerin yaptığını bu ihtiyacın kalabalık bir şekilde gönüllü olarak gelen Alman hasta bakıcılarla doldurulduğunu da yazmaktadır (Dobay, 1917: 56-57).

Dobay eserinde Almanların Anadolu'da birçok hastaneyi donatarak kendi imkânlarıyla faaliyetlerini sürdürmesini sağladığını ayrıca İstanbul'da bulunan Alman ve Macar ailelerin gönüllü çalışmalarını şöyle ifade eder: "Alman büyükelçisinin eşinin idaresi altında Alman kadınlar sabaktan akşama kadar çalıştılar; dikmiş diktiler; iç çamaşırlarını, örgü malzemelerini hazırladılar. Sefarethane binasında donatılmış dikmiş odalarından İstanbul Alman kadınlarından hiçbiri eksik değildi, içlerinde Macar

17 I. Dünya Savaşında Macarların Hilâl-i Ahmer Cemiyetine yaptığı yardımlar için bkz. Yücel Namal, "According to the Turkish Archive Resources: Helps of Hungarians to the Ottoman Red Crescent Association During the First World War", *Közép-Európai Közlemények*, VII. Évfolyam, 1. Szám, no. 24, 2014/1, p. 126-130; Dobay, age., s. 54.

hanımların arasında özellikle Kont Ödön Széchényi Paşa'nın eşi ve kızı da yer aldı. Hastanelerde hasta bakımını Alman ve Türk hanımlar birlikte sonlandırıyor ve bizim hastanemizde bile olmayan kusursuz yönetimleri altında örnek bir organize oluşturuyorlardı(Dobay, 1917: 57).”

Dobay, Çanakkale cephesinde İngilizlerin her yeri hatta hastaneleri bile bombaladıklarını şöyle anlatmıştır: “Çanakkale’yi İngilizler neredeyse son eve varıncaya kadar bombaladılar, kollamaktan bahsedilmedi, şehrin sonunda tepenin üstünde inşa edilmiş hastane etrafında bulunan askeri un depoları çevresinde de el bombası patlattılar. Üç yüz yaralının kendi imkânları ile kaçabildiği güvenli yerlere yerleştiler, hastanedeki ağır yaralıların taşınmasına düşünme fırsatı verilmeden ansızın bomba saldırısı gerçekleşti. Böylece yaralılar ateşin düştüğü hastanede kaldılar ve onlarla birlikte son bomba düşene kadar vazifelerini sadakatle yerine getiren üç tane de doktor kaldı. Ve hastanenin önünde, yanında ve arkasında daha çok bombanın patlamasına rağmen, iyi niyetli amaçlara hizmet eden mucizeler mucizesi hastane binası sağlam kaldı, yaralıların öfkelenmesi dışında, hiçbir problemleri olmadı(Dobay, 1917: 57-58).”

Dobay eserinde “Avrupa ve Asya’daki Türk savaş meydanında üç ay geçirdim, yüze yakın hastaneyi ziyaret ettim. Bu sırada ilk olarak Hilâl-i Ahmer Merkez Komitesi’nin çevik lideri Dr. Ömer Besim Paşa’ya, tecrübelerimi özetlemek, hazırlamak ve gözlemlerim hakkında rapor verebilmek için İstanbul’a geri döndüm” demektedir(-Dobay, 1917: 53).

“A töröknö” (Türk kadını)

Dobay eserinin “Türk Kadını” başlıklı kısmında İstanbul’daki ilk günlerinde cevap aradığı sorulardan birisi batılıların zihnindeki “Bin bir gece masallarındaki” Türk kadını imajının yanlış olduğunu ve Türk kadını denilince batılı erkeklerin aklına hemen harem geldiğini ifade eder. Batıda çoğu defa harem ve çok eşlilik kavramlarının aynı olarak anlaşıldığını oysa bunun büyük bir yanlış olduğunu çünkü harem sözü aslında kadınların dairesi anlamından başka bir şey olmadığını ifade eder. Kur’an’ın maddi açıdan zengin olanlara dört eşe kadar izin verdiğini, evlilik sözleşmesinin kadının konumunu düzenlediğini ve Türk kadının köle olmadığını ifade ediyor. Türk kadınının iyi bir aile annesi, sadık bir eş ve titiz bir ev hanımı olduğunu ifade ediyor. Ayrıca erkekler için kadının evlilik dışında mevcut olmadığını ifade eder(Dobay, 1917: 60).

Dobay eserinde Türk kadınlarıyla ilgili olarak şunları söyler: “1914-1915 yılları Türk kadınlarının harika yıllarıdır. Bu kadın bugün de artık modern ve kültürlüdür. Jön Türklerin modern dünya görüşü bir iki yıl gibi kısa süre içerisinde sonuca ulaştı. İstanbul’da kadın toplumdaki rolünü üstlenmeye başladı. Yeni açılan kadın kluplerinde okuyabildiler. Kadınlar Gazinolarda, feminist gazetelerde “kadından ziyade erkek yararlı olsa da her ikisi de eşit haklara sahiptir” şeklindeki yeni idealleri için az mücadele vermedi. Fakat ataerkil Türk ailesi bastırılmaksızın. Hilâl-i Ahmer hemşiresi olarak fedakârlık yapan çalışmaları ile Türk kadını Balkan Savaşında ilk olarak

kamuoyu önüne çıktı. Bu durum kadınlara inkâr edilemez bir övgü kazandı. Kendisini kocaman bir işin büyük heyecan ile kabul ettiği halk eğitimi alanında beklediğini çabucak öğrendi. Türk hanımları ve kızları öğretmen hanımlar olarak ve yeni aydınlanan Türkiye'nin fikirlerinin yorulmaz öncüleri olarak kırsal şehirlere gittiler ve o günden itibaren eski kökleşmiş önyargılara karşı mücadele etmekten geri adım atmadılar. Türk kadınlarının da seçkin biri olduğunu göstermek için fırsat doğdu(-Dobay, 1917: 61-62)" Yazar Türk kadının lükse düşkün olmadığını aksesuar kullanmadığını olanlarında bunları kötü günlerde feda ettiğini ifade etmiştir. Türk kadının gerçek bir vatansever ve fedakâr olduğunu vurgulamıştır(Dobay, 1917: 63).

"A Dardanellák" (Çanakkale),

I. "Torpedó a Marmarában" (Marmara'da torpido)

Dobay eserinin "Çanakkale I- Marmara'da Torpido" başlıklı kısmında İstanbul'dan Çanakkale'ye yaptığı ilk yolculuğunu anlatmaktadır. Dobay, İstanbul'dan Çanakkale'ye gitmenin zor olduğunu öncelikle yabancı gazetecilerin Enver Paşa'dan izin belgesi alması gerektiğini ve cepheye gidecek bir geminin bulunması gerektiğini belirtmiştir. Dobay kendisinin Avusturya-Macaristan'ın İstanbul'daki Askeri Ataşesi Joseph Pomiankowski sayesinde kısa sürede Çanakkale'ye giden bir gemide yer ayarlamıştır. Bu süre içerisinde Dobay, Marmara adalarına Haliç'e ve Boğaziçi'ne geziler yapmıştır. Dobay hislerini "Karadeniz üzerinden duyulan Rus topraklarının gümbürtüsü yerine İngiliz-Fransız saldırılarını yakından görmeyi istiyorum" şeklinde ifade eder. Üç Amerikalı gazeteciyle birlikte Çanakkale Cephesine gitmek için izin alan Dobay, Harbiye Nezaretindeki Enver Paşa ile görüşmesini şöyle anlatır: "Enver Paşa önünde duruyoruz, O bizi her şey hakkında bilgilendirerek ve sanki günlerden beri sadece bizim meselemiz ile uğraşmış gibi, kendisi tartışmaya ve dileğimizi yerine getirebilen ayrıntılar hakkında bizleri aydınlatmaya başlıyor. İlk sırada Hilâl-i Ahmer Türk delegasyonu, uzman sözcüsü Kazım Beyi de içeri davet etti. Kazım Bey'in uygun öğütleri ve tavsiyeleri ile arz ettikten sonra savaş muhabirlerinin adres ve görevleri meselesini hallettik(Dobay, 1917: 65-66)."

Dobay yolculuk hazırlıklarını ve yol arkadaşlarıyla tanışmasını şöyle anlatır: "Müstakbel yol arkadaşlarım, üç Amerikalı gazeteci ile Yüzbaşı Şefik'in odasında tanıştım ve yarım saat birlikte zaman geçirdikten sonra Çanakkale ile ilgili sözleştik. Çay, kahve, ekme, et, içecek ve konserve temini hakkında müzakere ettik. İlk olarak içlerinden Çanakkale'de dört hafta geçirmiş olan birisi samimi bir şekilde toparlanabilir kamp yatağını, bir tane kıyafet, az da iç çamaşırını almamı tavsiye etti, çünkü kıyafet değiştirmeye bile zaman olmayacaktı. Bu kadar – bununla birlikte çokça içecek de alınacaktı. Türk tercümanımın yardımı ile mümkün olduğunca bütün en gerekli ihtiyacımı satın alabildik. Öğleden sonra liman komutanlığına başvurduğum, belgelerimi onaylattırdım, kolluklarımı giydim ve yabancı savaş muhabirliği görevine başladım. Sıkı bir şekilde kapalı olan Türk askeri alanlarına serbest bir şekilde girmenin oldukça gösterişli olduğunu ve İstanbul'da da her yerde insanların yol ver-

diklerini ve de herhangi bir yere gidebileceğimi de söyleyebilirim. Buradaki bu geri kazanımın özgürlük anlamına geldiğini düşünmek hayal değildir.”

Dobay eserinde öğlen saat 12’de İstanbul’daki Macar Dernek Başkanı Albert Barabás ile Galata limanına geçerek “*Stambul*” isimli gemiye bindiğini yazmıştır. Limanda askerlerin ve yiyeceklerin Çanakkale’ye gidecek olan “*Stambul*” gemisine yüklendiği sırada(Dobay, 1917: 67):“*korkunç bir patlama havayı salladı. Keskin çığlık, tıslama, su, önümüzdeki kayığı ve birkaç insanı parçalara böldü.*” Torpido “*Stambul*” isimli Dobay’ın Çanakkale’ye yolculuk yapacağı geminin arkasına çarparak geminin kaburgasını dağıtmıştır. “*Stambul*” gemisine torpido atan İngiliz denizaltısı yaklaşık on iki bin askerin Çanakkale’ye taşınacağını ve hareket saatini öğrenmişti. Gemiye giren su pompalanarak bu süre içerisinde gemideki yolcular boşaltılmıştır. Bu saldırının ardından Tophane ve İstanbul sahilinden İngiliz denizaltısının periskopuna doğru top atışı yapılmıştır. Ardından hasar gören Stambul gemisi hemen limana çekilmiştir(Dobay, 1917: 68). Geminin batmasını torpidonun öncelikle geminin yanındaki kayıklara çarpması önlemiştir. Böylelikle torpidonun doğrudan gemiye çarpması engellenmiştir. Bu saldırının ardından Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi gelen emirle bütün gemilerin hareketi durdurulmuştur. Bu nedenle Dobay’ın ilk Çanakkale yolculuğu birkaç gün daha ertelenmiştir(Dobay, 1917: 69).

II. “Az amerikai kalandja” (Amerika Macerası)

Dobay eserinin “*Amerika Macerası*” başlıklı kısmında Amerikalı gazetecilerle birlikte Çanakkale’ye yapacağı ikinci yolculuğu anlatmıştır. Dobay, *Chicago Daily News* İstanbul muhabiri Swing Raymond ile Çanakkale’ye yolculuk için tekrar izin aldığını ancak Amerikalı gazetecinin “*Nagara*” isimli başka bir gemiye bindiğini ve kendilerinin ise torpido saldırısına uğrayan “*Stambul*” gemisine bindiklerini belirtir. Ancak bu ikinci girişimde başarısız olduğunu Amerikalı gazetecinin de Çanakkale’ye ulaşamadığını ve onu Çarşamba günü öğleden sonra Club de Constantinople’de gördüğünü ve hesap sorduğunu anlatmaktadır(Dobay, 1917: 70).

Dobay ikinci olarak Çanakkale’ye yaptığı gemi yolculuğunun ertesi gününde tekrar denizaltı saldırısına uğradıklarını şöyle anlatır: “*Boğaziçi’nden sekiz saat uzaklaştıktan sonra, gemide bütün ışıkları söndürdüler ve cankurtaran simitlerini paylaştırdılar. Açık havada rahat bir şekilde uyudum. Sabah güneşin gözümü almasıyla uyandım. Dr. Selling ile neşeli bir şekilde birbirimizi selamladık. Eğer gece hiçbir şey olmadysa, gün de korkunç olmaz, eğer gemiye bir sorun da ulaşmadysa. Doktor ilginç haber ile geldi: Gece iki deniz altı gördük, birini saat ona on geçe, diğerini ise saat iki buçukta. –Eğer bu zamana kadar bizimle uğraşmaya yanaşmadıysa o zaman artık problemimiz olmayacak– dedim. Bu dakikada -tam da Doktor bir yöne odaklanmış- gemiden yaklaşık 200 kilometre uzaklıktaki siyah bir tekneye dikkat kesildim. Kocaman bir yunus gibi denizden yükselmiş. Güvertede bir insan durdu.- Atış menziline Ping! – diye ses duyuldu; mermi tekmemizin yan tarafını deldi(Dobay, 1917: 71).”*

Dobay düşman denizaltı saldırısında hasar alan gemilerinden kaçışlarını ise şöyle anlatır: *"Deniz altı elli metre kadar uzakta idi. Bize doğru birisi bağırarak bir şeyler söyledi.- İngilizce, İngilizce konuşun! – diye bağırdım. Anlaşılmaz cevap aldim.- Kayığa binmeye zamanımız var mı? – diye bağırarak sordum, daha sonra net bir şekilde, - Evet, ancak acele etmelerini tavsiye ediyorum! sözünü net bir şekilde duydum."*

Ardından hızlı bir şekilde kayıklara bindiklerini ve Dobay'ın Nagara gemisiyle Çanakkale'ye yaptığı bu ikinci yolculuk sırasında kendilerine saldıran denizaltıdan çıkan subayın Amerikalı gazeteciyle diyalogunu şöyle aktarır(Dobay, 1917: 72-73):

"- Bir dakikaya kadar bekleyebilir misiniz?

- Evet. Ancak siz kimsiniz?

Akıcı bir şekilde İngilizce konuşmam ile ilgi gördüm, kendimi tanıttım ve tanıdığımı çok memnun olduğumu belirttim. Gülümseyerek cevap verdi:

- Chicago Daily News muhabiri ile Marmara ortasında tanışabildiğim için şanslıyım.

-Ancak bu ne çeşit bir gemi?

Gemi hakkında bilgim olmadığı için mahcup oldum.

-Nagara.

-Nereye çalışıyor?

-Çanakkale'ye.

-Geminizde ne var?

-Ben gazeteciyim ve gemiye ne yükledileri hakkında bilgim yok.

-Denizciler ne çeşit insanlar?

-Çok bilmiyorum. Sanırım bir çeşit gıda taşıyan bir gemi.

-Eğer mümkünse bana içecek verir misiniz? – Sarışın albay nazik bir şekilde cevapladı ve ben arzusunu yerine getirebilmek için geminin merdivenine doğru koştum.

-Ricamı bırakın lütfen, daha ziyade indirdikleri kayığa binin.

Şapkamı kaldırarak selamladım ve aşağıda dalgalanan gemiye indim. Nagara terkedilmiş bir şekilde kaldı."

Geminin mürettebatı kıyıya çıktığında Nagara gemisinin büyük bir patlama ile yan yattığını ve birkaç dakika içerisinde suda kaybolduğunu ve batan gemiden yatağını, daktilosunu ve diğer eşyalarını kurtaramadığını belirtir. Batırılan Nagara gemisinden kayıklarla kurtulan 37 kişi Kumbağ'da sahile çıkararak buradan da köylüler ve nahiye kadısının yardımıyla Tekirdağ'a (Rodosto) gitmiştir. Dobay, Tekirdağ'da askeri karargâhta bir gece geçirdikten sonra ertesi gün en yakın demiryolu durağı-

na arabayla giderek 16 saatlik yolculuktan sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür(Dobay, 1917: 73-75).

III. “Keresztül a Marmarán” (Marmara yoluyla)

Dobay eserinin “III-Marmara Yoluyla” başlıklı kısmında üçüncü defa Çanakkale'ye yapacağı yolculuktan bahsetmektedir. Bu defa Dobay, 3 Haziran'da Galata limanından Çanakkale'ye gidecek olan Türk ve Alman askerlerin bulunduğu askeri gemiyle yola çıkmıştır. Dobay eserinde her ne kadar geminin hareket saatinin gizli tutulduğunu söylemesine rağmen İstanbul semalarında uçan İngiliz uçaklarının bu hareketliliği fark ettiğini yazmaktadır(Dobay, 1917: 76). Yazar bu seyahatte yanında “*Continental Times*” gazetesinin savaş muhabiri Bleek Scholmabch Emil ve Alman şair Dr. Wegner Armin'in de Tekirdağ (Rodosto) Hastanesine gitmek üzere olduğundan bahseder(Dobay, 1917: 77). Dobay, kaptan Nezir'in komutasındaki “*Numounéi Hmyéte (Numune-i Hamiyet)*”¹⁸ gemisindeki bu seyahati esnasında kaptan köşkününde bulunan Fuad Paşayla görüşme fırsatı da bulmuştur(Dobay, 1917: 78). Dobay, Kilitbahir'e vardığında telefonla Çanakkale cephesinde görev yapan Weber Paşayı arayarak görüşmüştür.

Dobay bu yolcuğu sırasında da düşman denizaltısıyla karşılaştıklarını ve ilk temaslarını şöyle anlatır: “*Numounéi Hmyéte köpükler üstünde heyecanlı yolda kuş gibi uçuyordu. Alman yolcu arkadaşım Bleek-Schlombach Emil ile aramızda düşman periskopunu ilk kim görecektir diye bahse giriyoruz. Birimiz bile kazanmadı, çünkü şanslı kişi üçüncü bir Alman oldu, o neredeyse akla gelmeyen müthiş keskin bakışı ile yaklaşık beş yüz metre kadar uzaklıktaki deniz yolcusunu gördü. Küçük gemi şimşek hızı ile işaret edilen yöne doğru gidiyor. Gergin sessizlikte güvertede, sadece kalbimiz sesli bir şekilde atıyor ve ne olacak diye bekliyoruz. Ancak hiçbir şeyin olmadığı kesin. Periskop nasıl da hızlıca kayboldu ve torpidonun izini tozunu bile göremedik(-Dobay, 1917: 79).”*

Yolculuğun ilerleyen saatlerinde Çanakkale boğazında ilk Alman denizaltısını da görmüşlerdir. Yazar yolculuğunun ilerleyen saatleri hakkında şunları yazmaktadır: “*Marmara takım adaları yanında ilerliyoruz. Uzaktan karanlıkta Rodosto'nun küfelik lambaları yanıyor. Yakındaki boğaza ulaşıyoruz. Artık şimdi her iki tarafta araziye görüyoruz. Gelibolu önünden akşamın zifiri karanlığında kayıyoruz. Torpidoda bütün ışıkları söndürüyorlar. Karanlık sonlanmış olarak ileriye gidiyoruz(Dobay, 1917: 80).”*“...Daha sonra uyanan ay denizi parlatıyordu. Dağılan karanlıktan bir sahil şehrinin tuhaf taslakları görünüyordu. Son eve kadar tükenmiş ve adeta hayalet

18 Numune-i Hamiyet destroyeri, Donanmayı Osman-i Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin topladığı bağışlarla 1910 yılında Alman Schichau tersanesinden satın alınmıştır. Birinci dünya savaşında büyük faydası görülen Numune-i Hamiyet savaştan sonra Cumhuriyet donanmasında görev almıştır. Kadir Sarıöz, *Goeben'den Yavuz'a*, http://160.75.46.2/staff/kadir/Yavuz/2_Celik_Kalelerin_Dogusu.pdf, Erişim Tarihi: 24.04.2017.

bir şehri anımsatan Maydos kasabasını gördüğümde, sanki korkunç bir rüyadaymışım gibi hissetim. Üzücü sonu olan Maydos'ta gemimize çıkıyoruz. Gelibolu yarımadasının en dar noktasından biri olan talihsiz şehir uzanıyor. 28 Nisan'da Kabatepe önünde demirlemiş olan İngiliz donanması burayı harap etmişti... Şafak vakti. Asya tarafındayız, Çanakkale önüne ulaşıyoruz(Dobay, 1917: 81)."

IV. "A tengere éjjel" (Gece Deniz)

Dobay eserinin "IV- Gece Deniz" başlıklı kısmında Çanakkale'deki son gecesini şöyle anlatmaktadır: "Issız şehrin büyük bir villasında yalnız kalıyorum. Balkonumun altında aşk bülbülü hüznünlü şarkısını şakıyor. Çocukluk zamanı anılar aklıma geliyor: karanlık büyük odada bir yerden bir yere gitmeye korkardık, - burada bir yabancı ülkede terkedilmiş boş şehirde yalnızım. Sonsuz sakinliği hissediyorum. Balkonda oturuyorum, geceye hayranlıkla bakıyorum. Gündüz ki kahramanlık sonrası bana hafif esintili havayı getiren denizin iç çekişi iyi geliyor. Coşkulu müziği yeni başlattılar, sadece ses veriyorlar. Karanlıkta tepelerde gizli ışıklar yanıyor. Hamidiye kubbesinin sancaklarını kucaklayan kollarını öne uzatan geniş körfez, Asya sahilinin kocaman amfi tiyatrosu gibi etrafı sarıyor. Işık sinyallerine dikkat ediyorum: Bir kısa, iki uzun, tekrar kısa ve üç sürekli ışık sinyali... Kilitbahir kalesini hatırlatan duvarlar üstünde iki plaka ışığı bir kere yanıyor: kırmızı ve beyaz. Ayrıca üzerinde iki titreşimi görüyorum ve bunlar şimdi birbiri ile konuşuyorlar. İki beyaz, bir kırmızı - iki kırmızı bir beyaz. Beyaz, beyaz, beyaz -kırmızı, beyaz, kırmızı, beyaz(Dobay, 1917: 82).""Dürbünümü gözüme yaklaşıtıyorum ve dikkat kesiliyorum. Işık çizgisi ortaya çıkıyor. Uzunca koşuşturmadan sonra zafer kazanmışçasına bir noktada uzanıyor. Gözlerimi sonuna kadar kısıyorum ve dağa dikilmiş ışık çizgisi üzerinde hararetle araştırıyorum. Küçük siyah karıncaların binlercesi gibi askerler uzun bir sıra halinde yukarı doğru çıkıyorlardı, bunu on milyon mum kadar ışık saçan İngiliz gücü kontrol etti. Cehennem ateşi geceden kopuyordu. Sağır eden ateş sesleri ile gök gürültüleriyle vınlıyor ve güzel soprano gibi makineli tüfek çatırdıyordu(Dobay, 1917: 83)... İngiliz gemilerinden Çanakkale'den sabah öteki tarafa naklettikleri yürüyen askerlerin arasına savrulan bombanın atılmasını görüyorum"(Dobay, 1917: 84).

V. "Látogatás Djevat-basánál" (Cevat Paşa'yı ziyaret)

Dobay eserinin "V-Cevat Paşa'yı Ziyaret Etme" başlıklı kısmında Çanakkale cephesinde bulunan Cevat Paşa'ya¹⁹ yaptığı ziyaret hakkında bilgi vermektedir. Yazar

19 Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevkii Komutanı Tümğ. Cevat Paşa (Çobanlı), 14 Eylül 1870'de İstanbul'da doğmuştur. Orta öğrenimini Galatasaray Lisesinde yapmış, 1888'de Harp Okulu'na girmiştir. 1894-1909 yılları arasında padişah yaveri sıfatıyla, Maiyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiyesi (Saray Kurmay Kurulu) nde görevlendirilmiştir. 1901 yılında Mirliva(Tuğgeneral), 1906 yılında Ferik (Korgeneral) olur. Cevat Paşa, 7 Ağustos 1909 tarihinde çıkan Tasfiye-i Rütbe Kanunu gereğince yarbaylığa düşürülerek, 1909 Ağustosunda Harp Akademisi Komutanlığına atanır. 1910 yılında tekrar Albay olur. 1912-1913 tarihleri arasında Şark Ordusu Kurmay başkanlığı ve Çatalca Ordusu Topçu Komutanlığı Kurmay Başkanlığı yapar ve 4 Şubat 1913 tarihinde 9. Tümen Komutanlığına atanmıştır. 1914 yılında

Cevat Paşa'yı ziyarete giderken karşılaştığı yerleşim yerleri hakkında şu ilgi çekici bilgileri vermektedir: *"Zemine kadar tahrip edilmiş binalar arasında ilerliyoruz, hiçbir yerde sağlam bir tek ev yok, yeni yıkılmış duvarlarını da İngiliz elbombaları parçalara ayırdı. Bozulmamış halde kalan bir sokağa ulaşıyoruz. Tuhaf. Arkasında, yanında her şey tahrip olmuş ve bu sokağa mermi ulaşmamış. Daha sonra buranın düşmanın durakları, konsoloları ve Yunanlıların kaldıkları sokak olduğunu açıkladılar; iyi bir şekilde hedeflenmiş mermiler şehrin bu kısmına dokunmamıştı(Dobay, 1917: 84)."*

Dobay, Cevat Paşayla görüşebilmek için öncelikle Alman generali Merten Paşa²⁰ ile görüşüp izin belgesiyle başvurusunu yapmıştır. Yazar Merten Paşa'yla görüşmesini şöyle anlatır: *"Merten Paşa'yı herkes biliyor, eşekli oğlan bizi oraya götürdü. Şimdilik Alman generali ve eskortu büyük parkta, güzel yazlık binasında oturuyor. Daireyi ne zaman değiştirmeleri gerektiğine buradaki ev sahiplerinin kaprisi değil, ancak yönünü zaman zaman değiştiren İngiliz top mermileri karar veriyordu. Avluda Alman askerler çizmelerini temizliyorlar. Uzun bahçede bizim için duracağımız yerde çit çekiyorlar, subaylardan herhangi biri uyanıncaya ve bizimle konuşuncaya kadar burada bekliyoruz... Veranda da çokça gül var, avlu güzel kumlar, küçük çakıllar ile donatılmış, çiçek yataklarında bereketli tropik bitki örtüsü gelişiyor. Hepsi açık, taze, temiz, bize doğru denizin tuzlu havasını getiren hafif sabah rüzgarı gibi. Yaklaşık saat sekiz civarında asker çıkıyor, Merten Paşa sundurmada bizi bekliyor. Daha yeni gelmiş gazete ve mektup kolileri arasında rahat bahçe sandalyesinde general bizleri kabul ediyor(Dobay, 1917: 85)."*

Dobay ertesi sabah Cevat Paşa'nın Çanakkale'den bir buçuk saatlik yürütme mesafesindeki karargahına gitmek için yaya olarak yola çıkmıştır. Yazar Merten Paşa ve Cevat Paşa'nın karargahının birbirinden uzak olmasını şöyle açıklıyor: *"Merten Paşa askeri karargâhın yakınında olmak istemiyor, çünkü sadece zaman sorunu nedeniyle değil, konumları keşfeden İngiliz uçakları, bombayı, topları ise el bombasını üzerlerine atmalarından dolayı"* demektedir(Dobay, 1917: 85).

tekrar Mirlivalığa yükselen Cevat Bey, 9 Ekim 1915'te 14. Kolordu Komutanlığına atanmış, 6. Ve 14. Kolordulardan oluşan Güney Grubu (11 Ocak 1916'da Çanakkale Grubu oldu) komutanlığı da kendisine verilmiştir. 10 Kasım 1916'da Galiçya'da bulunan 15. Kolordu'nun komutanlığına atanmıştır. Cevat Paşa 19 Ağustos 1917'de 14. Kolordu Komutanlığı'na, 8 Kasım 1917'de 8. Kolordu Komutanlığına, 24 Kasım 1917'de 2. Ordu Komutan Vekilliği'ne getirilmiş ve 2 Aralık 1917'de de 8. Ordu Komutanı olur. 11 Ağustos 1918'de Ferikliğe yükseltmiştir. Cevat Paşa 3 Kasım 1918'de Genel Karargâh Genelkurmay Başkanlığı'na atanarak İstanbul'a gelmiş 19 Aralık 1918'de Harbiye Nazırı olmuştur. 14 Mayıs 1919'da ikinci defa Genelkurmay Başkanlığı'na atanmış bu esnada Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Komutanlığına atanmasını desteklemiştir. Nusret Baycan, "Orgeneral Cevat Çobanlı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 20, Kasım 1991, s. 368-370.

20 Korgeneral Merten Paşa, I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Boğazında Başkomutanlık delegesi olarak görev alır. Burada Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Tümgeneral Cevat Paşa'ya Boğaz savunmasında yardımcı bulunur. İsmet Görgülü, "Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 28, Mart 1994, s. 116.

Dobay eserinde Cevat Paşa'yı ziyarete giderken cephede gördüklerini ve ziyaretini şöyle anlatır: "Kocaçay nehrinin üçüncü köprüsünde ilerleyerek, Erenköy karayoluna girdik. Yakın koruda deve kervanları dinleniyordu. Mühimmatı çok uzaktan başka bir uzak yere taşıyorlardı. Köprünün ötesinde kara yolunun kenarında kırılmış tekerlek ile kocaman top uzanıyor. Eski bir mülk vardı. Tozlu, pis bir Türk askeri ile karşılaşıyoruz. Ricamız üzerine bize kılavuzluk yaptı. İyi bir Almanca ile cevaplıyor, bir yılını Jena Üniversitesi'nde geçirmiş bir Türk gönüllü görünüyor. Büyük karayolundan karışık sıra halinde geliyorlar: askerler için büyük bir keçi sürüsü, tren ekibi, çadır teçhizatı ile, uzun sıra deve, tekrar keçiler veya üç yüz atlılar, küçük midilli atlar üzerinde, yüksek paneller ile ve sonunda peçeli Türk hanımlarının bulunduğu bir Türk at arabası. (Dobay, 1917: 86) ...Çanakkale'nin ötesinde Sarı Sığla körfezi karaya doğru yarım daire şeklinde uzanıyor. Ortasında gökyüzüne dönmüş bir gemi enkazı, Türk Mesudiye'nin çatıya attığı torpido sudan görülüyor. Denizden parıldayan göbekte yüzlerce martı kuşları kanat çırpıyorlar.

Gözümde körfez ile, dağın arka tarafında, neredeyse akla gelmez, çokça yeşilin arasında bir konak gizleniyor: Cevat Paşa'nın rezidansı. Yarı ekili üzüm bağları ve bahçeler arasında uzanmış yol genel karargâha çıkıyor. Evin arkasındaki meydanda üç makineli araba ve büyük bir batarya(top) tezgâhı var. Türk askeri beni eve götürüyor. Lobinin yarısında Türk subayları telaşlanıyor. Yazılarıma göz gezdiriyorlar, tavsiye mektuplarımı Paşa'ya götürüyorlar. Beş dakika sonra bir subay geliyor, önümde kapıyı açıyor ve beni yüce generalin yanına alıyor. Cevat Paşa'nın odası basit, ancak rahat bir şekilde kalınabilir. Büyük eski yatak, ahşap banyo, iki dolap, geniş köşe divanı, kitap dolabı, ofis masası ve bir harita ile donatılmış masa büyük Türk beyin odasının bütün mobilyasını oluşturuyordu. Orada kaldığım süre içerisinde her beş dakikada en az on defa çalan telefon odanın savaş meydanı ekipmanını tamamlıyordu. Cevat Paşa şaşırıncı bir şekilde genç bir insan, ilk dakika için açık fikirli, çalım yapmayan kişi, akıllı insan izlenimini veriyordu. Mükemmel bir şekilde Almanca konuşuyordu. Uzunca bir zaman da Macaristan'da bulunmuştu.

-Mükemmel bir şekilde bekliyoruz, aynı mükemmellikte karada ve denizde düşmanı dövüyoruz. – diyerek başladı konuşmaya ve çekimser olmaksızın sorularımı cevapladı."

-Alman "U" gemilerin gelişi düşman filosunda inanılmaz şekilde telaşa neden oldu. Çanakkale Boğazı'ndan gemiler kayboluverdiler ve kâğıda sarılmış gibi gizleniyorlar(Dobay, 1917: 87)"

-İtalyanlar mı? Onların her zaman yararlı olmadıkları görünüyor, Türkiye'ye de savaş mesajı gönderiyorlar, ancak eğer geleceklerse en iyi durumda yüz bin insanı göndersinler. Onlar eski tanıdıklarımızdır ve onlardan hiçbir zaman korkmuyoruz. Yüz bin insan ile de kolayca üstesinden gelebiliriz. Hayır, ancak sıraya geçebileceklerine neredeyse inanmıyorum, yakın zamanda kaybedilen Trablus'un tasası onlara yeterli meseleyi veriyor"

-Fransızlar mı? Bunlar kurşun ile çalışan İngilizler yanında daha az zalimler."

VI. “A Dardanellákból Çanakkale’den” (Çanakkale’den)

Dobay eserinin “VI-Çanakkale’den” başlıklı kısmında Çanakkale Cephesi Savaşlarının Dünya tarihi açısından önemine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Çanakkale’de 18 Mart’ta kazanılan zaferin Dünya tarihi açısından Rus-Japon savaşındaki Port Arthur Kuşatması gibi çok önemli bir tarih olduğunu vurgulamaktadır. Dobay eserinde Port-Arthur’u Çanakkale’de Hamidiye’nin gücünün temsil ettiğini ifade etmiştir.

Dobay Çanakkale Cephesinde yanında görevlendirilen Türk Subayı Fuat Reşat Bey ile Çanakkale askeri nakliye kampı komutanı olan Yarbay Von Jansen’i de ziyaret etmiştir(Dobay, 1917: 88). Yazar Yarbay Jansen’i ziyaretini şöyle anlatır: “*Usedom Paşa’nın²¹ Modernizasyon Dairesi yanındaki çiftlikte bulunan çadır kampında askeri karargâha bölünmüş Alman ve Türk subayları yaşıyorlardı. Yarbay Jansen ile göz göze geliyorum:*

-Eve kadar eşlik edemediğim için özür dilerim, sayın komutan yorucu işlerimiz ardından öğleden sonra uyudu, rahatsız edemiyoruz; çadırımda rahatsızlık vermeden konuşabiliriz.

Aceleyle ileri doğru tel çitler ile çevrelenmiş bahçenin çalılı, çırpılı bir yerine götürdük, orada ağaçlar arasında güzelce donatılmış sekiz çadır bulunuyordu. Daha ideal savaş tatilini düşünmek mümkün bile değildi. Çadırların donanımı mütevazı, gündüz divan, gece yatak, masa, sandalye ve ahşap stoktan oluşuyordu. Çaydanlık ve vazgeçilmez bakır kahve cezvesi dahi orada süslenmiş rafta duruyor.

Yarbay beni müzakereler için kullanılan ortak çadıra götürdü ve ayrıntılı bir şekilde savaş meydanına yapılacak gezilerimi ve bununla ilgili olarak arzularımı konuştum. Geçen gece alışılmadık sıklıkta ve uzun süre devam eden top atışlarının sebebini sordum.

-İngilizler korkunç bir güç ile saldırdılar. Sabahı bekleseydiler denize doğru dalgalanan el bombalarına dikkat edebilirlerdi. Fakat İngilizlerin hepsini geri püskürttük. Kayıpları çok fazla.

En ateşli savaş meydanında sivil birine Yarbay Jansen’den daha nazik davranmak imkânsız. Akıllı, sakin, küçük şeyler üstüne dikkatli gözler ile inceleyen Alman asker izlenimini veriyor. Ve Almanların her biri böyledir(Dobay, 1917: 89).”

Dobay eserinde Çanakkale Cephesinde bulunan Alman askerleri için övücü şu yorumları da yapmaktadır: “*Bu önemli savaş meydanına da aynı şekilde yararlı Almanları gönderdiler: onlar bu zamana kadar tecrübe edindiğim gibi, Türk savaş meydanında hizmeti yerine getiren Alman subaylardan başka, mükemmel bir askeri hayal edemiyorum bile. Ancak hepsi saat mekanizması gibi işliyor.”*

21 Alman Amiralı Von Usedom Paşa, 1914 Eylül’ünde Boğazlar Genel Komutanlığına atanmıştır. (Görgülü 1994: 116).

Dobay ertesi gün öğleden sonra rehberi Fuat Bey eşliğinde Hamidiye'ye ziyarete gitmiştir. Yazar Hamidiye tabyasında karşılaştığı manzarayı şöyle anlatmaktadır: "Avluda oldukça eski tipli, kullanım dışı yerleştirilmiş top, girişin yanında insan yükseklüğünde el bombası kovani duruyordu. Hamidiye'ye ulaşmadan önce romantik güzellikte, ancak önemsiz eski bir kalede, çimlerin üzerinde karşıya doğru ilerliyoruz. Bu daha sonra 18 Mart hatırası olacaktır. Çimenlik Çanakkale'nin sadece büyük boyutlu girişi, ancak Hamidiye'nin en başlıca gücü. Alçak, kemerli koridorlarında, yüksek duvar ile çevrelenmiş iki kalenin avlusunda yakından ışıldayan kale tabyalarına doğru ilerliyoruz. İlk kale avlusunda çökmüş bir duvar yığını aklımıza tekrar 18 Mart'ı getiriyor...Telefonda bütün karakola gelişimiz hakkında bilgi verdiler. Büyük boş bir bölgeye varıyoruz. İki basit ağaç köprüden geçilen Kocaçay nehrinin denize akan iki kolundan geçtik. Köprüünün çevresinde bulunan silahlı muhafızlar bizi selamlıyor. Sıkı bir şekilde korunmuş alanda serbestçe ilerliyoruz...(Dobay, 1917: 90) Tozlu yol boyunca ışık saçan bir baraka görüyoruz. Boğazın en dar sahilinde deniz kenarının her yerinde geziyoruz. Kazıklar üzerinde inşa edilmiş iki ilkel ahşap iskele, sonunda banyo bulunuyor, yaklaşık otuz metre kadar denize uzanıyor."

Dobay, Hamidiye tabyasında topçu yüzbaşı Henschel ile görüşmüştür. Yazar bu görüşmeyi şöyle aktarmaktadır: "Bütün Çanakkale boğazının en önemli noktasında duruyoruz. Büyük toplar yanımızda sıralanıyorlar. İngiliz-Fransız donanmasının 18 Mart'taki umutsuz saldırısını bu noktadan geri püskürttük. Bu toplar İngiliz ve Fransızların büyük gemilerini vurdular. Türk topların etkisi çok oldu. Fransız Bouvais iki dakika içerisinde batırıldı.

-Komutan dört saatte ikinci İngiliz gemisinin yok olduğunu söylüyor.

Ancak İngiliz Queen Elisabeth de kendi görevini yaptı. Öğleyin ve öğleden sonra saat altı sırasında İngilizler ve Fransızlar Hamidiye'ye iki yüz atıcı gönderdiler ve bunlardan yetmiş sekiz mermi kalenin avlusuna düştü. Barakanın binaları harabeye döndü, top mermisi sadece bir yaralıya ve mükemmel bir şekilde inşa edilmiş güverteler arasından geçen düşmanın bir el bombası ise hasara yol açtı, bu nedenle dört asker yaşamını kaybetti ve on dört kişi yaralandı. Türk askerlerin kahramanca davranışlarını Yüzbaşı Henschel ayrı ayrı yüceltti. O zaman toplarımız hasar gördü, en büyük el bombasının düşmesi üzerine ilk olarak Türk askerler topu parçalarına ayırmaya, önemli kısımlarını güvenli bir şekilde yerleştirmek için koştular...(Dobay, 1917: 91-92)

-Bu zamana kadarki sonuçlardan Belçika ve Fransa toprağında Yüzbaşı Henschel'in notlarından taş veya beton güçlendirmelerin aksine kum torbalarından inşa edilmiş siperlerin daha iyi olduğu kanısına ulaştık, çünkü demir parçaların ateşi emdiği onaylanmış ki büyük beton parçalar etrafta uçuyorlar ve düştükleri yerleri harabeye çeviriyorlar ve yaralanmalara sebep oluyorlardı... Yüzbaşı Henschel, tarihi değere sahip olacak zedelenmiş bir topun civatasını ziyaretimin bir anısı olarak bana hediye etti. Delikanlı bakışlı komutan daha otuz dört yaşında idi, 1914 Eylülünün başından itibaren Hamidiye'de hizmetini yapıyordu. Siperler altında donatılmış

mürettebatı ve subayın dairelerine de baktık ve sonra komutanın izni ile kayıt yaptım. Yüzbaşı bana kalenin kapısına kadar eşlik etti(Dobay, 1917: 92)."

VII. "Hat kilométerniyre a Dardanella-bejárattól" (Çanakkale girişinden altı kilometre kadar)

Dobay eserinin "VII-Çanakkale Girişinden Altı Kilometre Kadar" başlıklı kısmında 10 Haziran 1916 tarihinde Çanakkale'de bulunan Truva kalıntlarına yaptığı ziyaretini anlatmaktadır. Bu kısımda Dobay, yabancıların Truva'daki kalıntıları görmek için can attığını ancak İstanbul'daki yerli halkın böyle bir alışkanlığı olmadığına da dikkat çekmektedir. Yazar Truva kalıntılarının olduğu bölgeye gidişini ve bu yolculuk sırasında yaşadıklarını şöyle aktarmıştır:

"Amiral Usedom Paşa'dan Erenköy'den Hisarlık'a kadar ulaşabileyim diye ayrıca izin almam gerekti, çünkü Çanakkale'nin bu kısmına sadece Türk subayların eşliğinde gelinebiliyordu. 10 Haziran'da sabah saat beşte küçük fakat güçlü, dayanıklı dağcı atlar üzerinde Taşnak'tan hareket ediyoruz. Yüzbaşı Mehmet Ali, Fuat Reşat Bey, Türk tercüman ve Türk Ressam Cemal Bey benimle birlikteydiler. Yolumuz tahliye alanlarını devr aldığına göre, bütün yiyecek ve içecekten tedarik edinmemiz gerekti. Heybemize daha çok günlük yiyeceği koyduk, geniş karınlı su şişelerine ekşi şarabı doldurdum. Güneşli bir yaz günüydü, sabah rüzgârında denizin sahilinde ata binmek muhteşemdi. Çanakkale Boğazı'nın güney tarafında iyi bir şekilde hazırlanmış askerî yol Erenköy'e çıkıyordu. Haziran güneşi başımızı yaktı; tropik gücü: Keskin güneş ışığına karşı şapkamızın altına yaydığımız beyaz keten kumaş ile korunduk. İlk dinlenme durağımız Kepez Burnu idi. Tavernada(Dobay, 1917: 93). Türk çocukları bizim için kahve pişirdi. İkişer fincan içtik ve on kuruş ödedik. Bu kadar ucuz ve güzel bir sabahı hayal etmek bile neredeyse mümkün değildi.

Denizin yakınında yükselen yolda saatlerce ilerledik. Deniz körfezinde bir kaya üzerinde sıkışmış İngiliz "U" gemisinin sudan yükselen kemik iskeletini bulduk. Karantina'ya varıyoruz. Buradan denizi boğazına kadar görebiliyoruz ve Ege denizi adalarının zirvelerini fark ediyoruz. Deniz sahilinin kayalık tepesinde inşa edilmiş orman ve bereketli platolarla çevrilmiş Erenköy'e kadar geceye doğru nazikçe, dizginler üzerinde atları götürüyoruz... Ahalisinin büyük bir kısmı Yunan olan Erenköy'ün özel bir strateji önemi olmamasına rağmen, İngilizler yine de sağa sola ateş çama ihtiyacını hissettiler. Burada halkını bulamadığımız ve harabeye dönmüş şehri, Türk askerleri işgal etti, ana yolda bizleri iki kez muhafız birliği durdurdu. Yüzbaşı Mehmet Ali kısa bir süre daha gidebileceğimizi onaylıyor.

Truva'nın tepeleri ve Sigeion'a kadar yayılan sahil şehirleri görülüyor. Kuzeyde Antik Ophrynon'u sezinliyoruz. Çanakkale'nin uzağından parıldayan siyah noktalar: Koyulaşan İngiliz gemileri. Güreleme daha da güçleniyor. Uzaktan görülen topların dumanını fark ediyoruz. Ayrıca atlarımıza biniyoruz. Yolda yukarı doğru topçu birliği çıkıyor. İçerisinde Usedom Paşa ve altı subayın bulunduğu araba, süratli bir şekilde yanımızdan geçti. Dağda etrafı yeşilliklerle kaplanmış çadırlar görünüyor. On beş dakika gibi bir sürede Kumkale'ye doğru ilerleyen deve kervanlarına ulaşıyoruz.

Palaiokastro yanında ana yoldan sapıyoruz ve Dumbreck-Tsai (Dümrek Çay) antik Simoeis nehrinin iki dala ayrılmış yatağı arasından bataklıkta rahatça ilerliyoruz(Dobay, 1917: 94)."

Dobay ve yanındakiler ateş hattını da geçerek küçük bir Türk köyü olan Halileli'ne oradan Hisarlık Kalesi'nin tepelerine kadar ilginç kuyulardan sonra bir Roma tiyatrosu kalıntıları sonrasında Truva'ya ulaşmışlardır. Dobay eserinde Truva kalıntılarıyla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: *"Binlerce yıllık anılar arasından gidiyoruz. En eski izler İsa'dan önce dört bin yıllık taş devrine kadar gidiyor. Kazılmış duvarların bir kısmı İsa'dan önce 2500-2000'li yıllarda inşa edilmiş. İmparator Büyük İskender'in binlerce yıllık anıları yukarıda: Achilles'in mezarında Tanrı için kurban verdiler. Son çağı İsa'dan sonra 500'e kadar yayılan zaman olarak hesaplıyorlar. Roma İlion ve Athena dev kilisesinin inşa edilmesi bu döneme denk geliyor. Büyük Konstantin ilk önce burada İmparator'un planları dâhilinde 323-337'de İmparator şehrini inşa etmek istedi. Daha sonra taşlarını uzağa taşıdılar ve Türkler 1306'dan bu yana terk edilmiş olarak bıraktılar. (Alman Bilim adamı Heinrich Schliemann'ın²²Priamos kalesinin Hisarlık tepesinde inşa edilmiş olduğu şüphe götürmez tespiti onun başarısı oldu.) Truva adlı kitabında ayrıntılı bir şekilde tartışıyor ve kazılar sırasında elde etmiş olduğu iddialarını kanıtlıyordu(Dobay, 1917: 95). Kalıntılar arasında arkaya doğru uzanan büyük tiyatro harika bir yapı olarak dikkatimizi çekti. Meydanın arkasından İmros, Limni ve Bozcaada adalarının dağ zirvelerini görüyorum, adaların*

- 22 Heinrich Schliemann, 6 Ocak 1822 tarihinde Almanya'da dünyaya gelmiş, küçük yaştan itibaren ticarete atılıp zaman içerisinde büyük bir tüccar olmasına rağmen, hayatını çocukluğundan beri hayali olan Truva kentini bulmaya adanmıştır. Bu nedenle 1866-68 yılları arasında, Paris Üniversitesi'nde Arkeoloji ve Eskiçağ Bilimleri eğitimi alır. 1868 yılında Amerikan vatandaşı olan ve 1868-69 yıllarında İthaka, Mora ve Truva'da yaptığı araştırmaları içeren tezi ile Rostock Üniversitesi'nden doktor unvanını alır. Schliemann, 1869 yılında Rus eşinden boşanarak Atinalı bir tüccarın kızı olan Sophia ile evlendi. Schliemann, Truva kentini bulmak üzere, ilk kez 1868 yılının Ağustos ayında Çanakkale'ye gelerek Truva'yı, Hahn, Ziller ve birçok araştırmacının görüşleri doğrultusunda, Pınarbaşı Köyü yakınlarındaki Ballıdağ'da bulacağına inanıyordu. Fakat bölgede yaptığı iki haftalık araştırmada hiç bir sonuç elde edemedi. Gemiyle Atina'ya geri dönmek için Çanakkale'ye giden ve gemiyi kaçırınca iki gün kentte konaklamak zorunda kalan Schliemann'ın şansı, 15 Ağustos 1868 tarihinde Frank Calvert'le tanışmasıyla değişir. 1830'lu yıllarda ailesiyle birlikte Malta'dan Çanakkale'ye gelen ve 1874 yılından itibaren Amerika'nın Çanakkale konsolosu olarak görev yapacak olan Frank Calvert (1828-1908), o sırada Hisarlık Tepesinin bir kısmının da sahibiydi. Schliemann verilen izin çerçevesinde kazılarına 11 Ekim 1871 tarihinde başladı. Maarif Meclisi'nce 1875'te bir daha Truva'da araştırma izni verilmemesi yönünde alınan karara rağmen, Schliemann, ilki 1876 yılında olmak üzere, sırasıyla 1878, 1882 ve 1890 yıllarında dört kez daha kazı izni almıştır. Schliemann, 1890 yılında öldüğünde, Truva Hazinesini medenî âleme kazandırdığı için batı dünyası tarafından alkışlansa da, Türkiye'nin kolektif hafızasında, Osmanlı belgelerinin ifadesiyle "Truva Hazinesini Atina'ya aşırın" kişi olarak hatırlanmaktadır. Truva hazineleri ise Şilimanın ölümü sonrasında ikinci dünya savaşına kadar Berlin Müzesi'nde sergilenmiş ve savaş sırasında gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuştur. 1992 yılında hazinelerin savaş ganimeti olarak Rusya'ya götürüldüğü ve 1993 yılına kadar Puşkin müzesinde saklandığı anlaşılmıştır. Söz konusu buluntular 1995 yılından itibaren Puşkin müzesinde sergilenmektedir. Ali Sönmez, "Truva Hazinesinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası", OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı: 29, Bahar 2011, s. 215-228.

aralarında ve Çanakkale boğazı girişinde birçok küçük büyük nokta, tekneler, gemiler, torpido gemileri yaklaşıyorlar. Seddülbahir ve Kumkale arasında sekiz büyük gemi, açıkça görülebilen, iki torpido ve altı askeri taşıma gemisi yerleştiriliyordu. Bu sekiz dev Çanakkale girişini tamamen engelliyordu. Hamidiye kuvveti otuz beş tane ve yarım topları sadece on yedi kilometre götürüyorlar (bunu İngilizlerin tıpkı bizim gibi iyi bildiklerini sakın bir şekilde yazmam gerek), uzaklık, girişten Hamidiye'ye kadar yirmi kilometre bulunuyor. Truva altındaki daha küçük kalibreli bataryalar mermilerini onlara değil, ancak üç pervasız mayın dedektörü gemisi Çanakkale'yi hedeflediler ve ustaca bir şekilde zig-zag yaparak alttan gemiye ateş açtılar. Karşımızda duran Skamandros nehrinin boğazı yakınında mayıs ayının başında sahile yirmi bin Fransız askeri indi. Türk süngüsü hepsini iki gün içerisinde denize kovaladı(Dobay, 1917: 96)... Büyüklüğü bütün diğerlerinin kulağını sağır eden dev gemi Çanakkale'nin girişindeki ilk koyda demir attı. Yaralıları ilk olarak karadan doğrudan hastane gemisine taşımaya niyetlendikleri görünüyordu. Öğleden sonra saat dört civarında gemiler kayboldular, top atışı durdu ve biz mermer sütunlar ve kalıntılar arasında dünyanın en şiirsel yerinde yaşamın en yavan şeyini aperatif olarak saydık(Dobay, 1917: 97).”

VIII. “Bevehetók-e a Dardanellák?” (Çanakkale işgal edilebilir mi?)

Dobay eserinin “VIII-Çanakkale işgal edilebilir mi?” başlıklı bölümünde I. Dünya Savaşı içerisinde Çanakkale cephesinin önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca dünyanın anahtarının Çanakkale’de olduğunu da ifade etmektedir(Dobay, 1917: 97). Dobay eserinde “Çanakkale işgal edilebilir mi?” diyerek İngiltere’nin önemli bir boğazı nüfuzu altına alabileceğini hayal ettiğini bu nedenle Çanakkale savaşının ilk sıradaki nedeni olarak İngiltere’yi göstermektedir.

Çanakkale’de İngiliz ve Fransız askerlerinin acınacak durumda olduğunu belirten Dobay, Çanakkale’yi yöneten komutan Cevat Paşa’nın İngilizlerin konumunu şöyle ifade ettiğini yazmıştır: “İngiltere, büyük kumar, “rouge et noir”i (kırmızı ve siyah) oynuyor. Siyah Fransız’ı ateşe gönderdi ve her zaman kaybediyor. Bizim rengimiz: Türk kırmızısı şimdi uzunca bir süre kazanmak için çıkıyoruz ve talihsiz siyah ücretliler ise kanlı başları ile denize dökülüyorlar.”

Dobay eserinde İtilaf Devletlerinin üç büyük gücü olan İngiltere, Fransa ve Rusya’nın üç taraftan İstanbul’u ele geçirmek için çalıştığını Rusya’nın Boğaziçi üzerinden yaptığı saldırının Türk gemileri tarafından kısa sürede engellendiğini ve İngilizlerin askeri planlarının ise ortaya çıktığını yazmıştır. Bu amaçla İngilizlerin ilk olarak Çanakkale girişindeki İmros, Limni²³ ve Bozcaada’yı işgal ederek askeri üsse çevirdiğini eklemektedir. Böylece İngiltere’nin Çanakkale’nin anahtarını eline geçirdiğini düşündüğünü belirtmektedir(Dobay, 1917: 98).

23 Dobay eserinde “Üç ada arasında en büyük olan Limnos(Limni) adasının doğa tarafından mucizevi güzellikte inşa edilmiş bir salyangozun evi gibi acil durumda kaçan donanmanın kendini içine çekeceği derin karınlı limanı” olduğunu yazmaktadır. (Dobay, 1917: 99)

Dobay eserinde "İngiltere'nin Çanakkale'yi işgal edebileceğini hayal ettiğini" yazmıştır. Ayrıca İngilizlerin Çanakkale'yle ilgili askeri planlarının temelinde İstanbul'u, Osmanlı'nın Avrupa topraklarını kolaylıkla almayı ve Karadeniz'e giden yolu açarak Rusya'ya yardım etmek olduğunu belirtmiştir.

Dobay eserinde İngiltere'nin Çanakkale'ye saldırmasının altındaki temel nedeni şöyle açıklamaktadır: "*İngiltere Türk balını Rusya'nın ulaşamayacağı yükseğe koydu, Rus arılarının ise onu alması için sızması ve kapması gerekti. Yurtta kontrol altında duran Çanakkale'ye gelen ve oltada yem olan Rusya'nın sabrını test etmek çokça mümkündü. Bu düşünce aksi takdirde üçüncüsü ile gelmedi, yani İngiltere için bütün bunlar göz boyama İngiltere Çanakkale'yi ister işgal etsin ister etmesin O'nun için önemli olan Süveyş kanalı üzerinde dikkatleri dağıtmaktır. Çanakkaleye saldırıyı bunun için başlatmıştır(Dobay, 1917: 99).*"

"*Türk güçlerinin büyük bir kısmını da Çanakkale'ye çekmeyi hedeflemektedir. Bu zamana kadarki yararsız tecrübelerinden sonra İngiltere'nin artık Çanakkale'yi işgal etmesinin imkânsız olduğu biliniyor, ancak gemilerinin batırılması ve Fransızların acı bir şekilde kurban vermeleri İtilaf Devletleri için zarar teşkil etmiştir. Aksi takdirde İngiltere'nin neredeyse tutması mümkün olmayacak Süveyş tasarılarına ulaşır.*"

Dobay eserinde İngiliz-Fransız donanmasının 18 Mart'ta Rusya'nın sabırsızlığını yatıştırmak için Çanakkale boğazına saldırdığını ancak Türk güçlerinin özellikle Hamidiye'deki topların bu saldırıyı sonuçsuz bıraktığını ifade etmektedir. Ayrıca karadan Çanakkale'ye yapılacak saldırı için İngiltere'nin kendi askerlerini Çanakkale'de kurban vermek istemediğini ve İngilizlere "*İtalyan yardımı söz konusu olabilir, ancak en gelişmiş korkuluk olarak atfettikleri İtalyanlar kendi yurtlarında bir yeşil dalı bile bükemiyorlar, oyuna gelebilirlerdi*" diye yazmaktadır.

"Konstantinápolytól Budapestig" (İstanbul'dan Budapeşte'ye kadar)

Dobay eserinin "İstanbul'dan Budapeşte'ye Kadar" başlıklı kısmında İstanbul'dan Budapeşte'ye dönüşünü anlatmaktadır. Bu anlamda "Türkiye'ye ulaşmak, Türkiye'den çıkmaktan daha kolay" sözüyle I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul'dan yapılacak bir yolculuk için en az bir hafta gerekli işlemleri yapmak için gerektiğini ifade eder. Dobay öncelikle pasaportun Bulgar, Romen, Türk ve Avusturya-Macaristan konsolosluklarının yetkili makamlarına onaylatılması gerektiğini ve son olarak da polisin izin vermesi için başvuruda bulunulması gerektiğini belirtmektedir. Dobay sınır kontrolünde sıkıntı yaşamamak için polis kontrolü altında yazılarının, fotoğraflarının ve mektuplarının kontrol edildiğini ve polisin kendisine yazılarında sansüre dikkat etmesi gerektiğini tavsiye ettiğini yazmaktadır(Dobay, 1917: 102). Dobay'ın rehberliğini yapmakta olan Bedri Bey, sansür konusuyla ilgili olarak "*Corrieredella Sera muhabirinin yazılarında Türkiye hakkında rahatsız edici bir köşe yazısı kaleme aldığını, bu durumun da ülkeden çıkmasından sonra anlaşıldığını*" belirtmiştir.

Dobay İstanbul'dan Budapeşte'ye yapacağı yolculuk öncesinde sefarethaneden laissez-passer'i (geçiş kartı), Perşembe ve Cuma günü ise trende Avusturya-Macaris-

tan'ın büyükelçilik piskoposu ile birlikte yolculuk yapmak ve sınır istasyonlarında piskoposun yanından ayrılmaması tembihlenmiştir. Böylece bu diploması kuryesinin yakınında bütün rahatsızlıktan kurtulacağını yazmaktadır. Bunun üzerine Dobay, piskopostan yararlanmak için Perşembe ve Cuma işlerini düzenlemiştir. Dobay, İstanbul'dan Sofya'ya kadar piskoposla, Sofya'dan ise Cuma günü hareket eden trenle Bükreş'e başka bir görevliyle gitmiştir.

Dobay yolculuk öncesiyle ilgili olarak *“Balkan yolculuğunda el bagajımı gıda ile doldurmak tavsiye ediliyor. Çünkü yolculuk yataklı vagona olacağı için tamamen rahat geçecek, ancak kakılıp kaldığımız küçük istasyonlardaki gıda güvensiz olabilir”* diyerek gerekli hazırlıkları yapmıştır.

İstanbul'dan batıya sadece bir trenin hareket ettiğini belirten Dobay gardaki atmosferi şöyle tasvir etmektedir: *“Sabah saat yediyi kırk beş dakika geçtikten sonra hareket eden Sofya treni tıka basa doluyor. Yataklı vagona uluslararası topluluk yer alıyor. Yabancılar arasında durmaktan sıkılmayan biri için yolculuk rahat bir şekilde geçer ve yolculuk esnasında çok çok ilginç şeyler de duyabilir. İstanbul-Sofya hattında yolculuk edenler arasında Türkler, Yunanlar, Almanlar, Macarlar, Bulgarlar, Romenler bulunuyordu. İnsanların Fransızca ve Almanca ile birbirini anlaması mümkün(-Dobay, 1917: 103-104).”* Dobay trende konuşulan konuları ise şöyle sıralamaktadır:

“-Savaş ne zamana kadar sürer?”

-Çanakkale'yi işgal edebilirler mi?

-Türkiye'ye bu tükenmez cephane nereden geldi?

-Bulgaristan ve Türkiye arasında var olan anlaşma gerçek mi?

-Romenler seferberlik mi ediyor?

- Gerçek mi ki ...?

-Talihsiz İtalya, doğru zamanda mı savaşa başladı!”

Dobay, Ayastefanos'a kadar trende konuşulan temel konunun Rusya ve İngiltere'nin durumu olduğunu belirtmektedir. Dobay trendeki insanları şöyle tasvir etmektedir; Yunanlının en çok konuştuğunu, Türk ve Almanların ihtiyatlı konuştuğunu, Bulgarların az ve samimi konuştuğunu ve Romenlerin de çokça konuştuğunu belirtmektedir.

Ayestefanos'un oradan geçerken Alman ve Türk pilotların pistte uçuş pratiği yaptığını ve iki hafta önce uçtuğu uçağı gördüğünü belirtmiştir(Dobay, 1917: 104).

Yolculuğu sırasında her tren garında Gelibolu'ya gönderilen askerleri gördüğünde şu yorumu yapmaktadır: *“Türkiye üzülüyor, İngilize karşı kırılmaz canlı duvar olarak cepheye asker yerleştirme konusunda cimrilik yapmıyor.”*

Dobay trende yemek yediği masada yanında Türk üniformasında bir Alman subayı ve Yunanlı tüccar, bayan arkadaşı ile Romen bir devlet adamı, Ermeni bir bankacı, sarıklı bir hoca ve Avusturya-Macaristan din adamının bulunduğunu yazmakta-

dır. Dobay bu uluslararası yemekte bir Romanyalının ağzında ülkesinin tarafsızlığını şöyle ifade ettiğini yazar: *"-Bayım Romenleri kararsız tutumlarından dolayı kınmaya hakları yok. (Hızlı bir şekilde konuşan Romen kadının yurdumu tek bir ruh bile zikretmediğini belirteyim.) Sonuçta biz Romenler ne yapıyoruz? İki taraftan gelen soruyu dinliyoruz, ancak cevaplayamıyoruz. Böylece yurduma iftira atıldığında sesli bir şekilde azarlamıyoruz. Oysa yurdumuz lehine bir karar alınsa başkaları bizi yiyip bitirir (Dobay, 1917: 106).*

Dobay savaştan sonra Çanakkale'nin paylaşılmasıyla ilgili olarak şu yorumları da yapmaktadır: *"Çanakkale'yi İngiltere almayacak, ancak Rusya'ya sunulan daha az. Herhangi biri inanabilir, şayet İngiltere ve Fransa altı aya kadar yüzbinlerle Gelibolu yarımadasında kanlarını döktülerse, zafer durumunda Rusya'ya acı bir şekilde elde edilmiş hazineyi verirler mi? Nihayet Rusya, on metelik harcamamış ve bu zamana kadar Çanakkale için on insanını kurban vermemiştir". Rusların sadece Boğaziçi'nin girişinde birkaç top atışı yaptığını yazmıştır(Dobay, 1917: 107).*

Dobay tren yolculuğu sırasında geçtiği yerler ve bu yerlerin tarihsel bağlarıyla ilgili de şu ilginç bilgileri aktarmaktadır: *"Küçükçekmece istasyonunda dünyaca ünlü en ilginç, en değişken üç ayı geçirdiğim Marmara'ya veda ediyorum. Bir dönem noktasında henüz bir kez bize doğru ışyan deniz mat yeşil rengi ve sonrasında yeni renkler, Küçükçekmece gölü sessizce arkadan eşlik ediyor.*

Çatalca! diye bağırıyor. Tepeler, kaleler, kocaman elektrik santralleri, Karadeniz sahiline bakan Terkos gölü ve Marmara Denizi'ne kadar uzanan Büyükçekmece gölü arasında yaklaşık otuz kilometre uzunluğunda İstanbul'a doğru çıkan alanı kaplayan önemli Çatalca hattını oluşturuyor. Çatalca hattını 1877 Türk-Rus Savaşı zamanında Türkler 120-220 metre yüksek tepelerde inşa etmeye başladılar ve o zamandan beri durmadan sağlamlaştırdılar. Alman askeri uzmanların ifadesine göre, hat bugün artık tartışılmaz. 17-19 Kasım 1912'de, 3 Aralık 1912'den 3 Şubat 1913'e kadar yayılan ateşkes sonrası zamanlarda, bütün Balkan Savaşı sonuna kadar burada Türkler, Bulgarların korkunç saldırılarını geri püskürttüler. Bu hatta bütün güç kırıldı, bu hatta birleşik İngiliz-Fransız askerler bile karşı koyamadılar, eğer başarılı olsa (başarılı olmadı) kara birliklerini uygun sayıda Gelibolu ve Rodosto yanında Türk alanına dağıtabilirdi. *Altıncı yüzyıl başında inşa edilmiş Bizans kale duvarı yaklaşık otuz metre uzaklıkta Çatalca'dan Sinekli yakınında Karadeniz'e kadar uzanmaktadır(Dobay, 1917: 108). İmparator I. Anasztazios tarafından Bulgarlara karşı örülen surlar beş metre yüksekliğinde, üç buçuk metre kalınlıkta ve kırk beş kilometre uzunlukta iki deniz arasında örülmüştür.*

Muradlı istasyonunda Alman bir yol arkadaşımla ilginç bir şeyi hatırlattı. Birinci Londra Konferansı'nda Türkiye ve Bulgaristan arasındaki sınır hattı bu nokta olmuş. Konferanslar planlıyorlar, silahlar sonlanıyor. Yunan zekası, Romen entrikası ve Sırp doymazlığı takibinde zayıflamış Bulgaristan, sadece güçten çekilmekle kalmayıp, Drina'dan da çekilmeye mecbur kaldı." Dobay trenle Osmanlı'nın topraklarından ayrılışı sırasında gördüğü boş arazilerin sebebinin eli silah tutan çiftçilerin Çanakkale'de sa-

vaşmakta olmasına bağlamıştır. *Meriç köprüsünden hızlıca geçiyoruz. Ancak Bulgar ve Türk savaşçı kanı ünlü Balkan nehrinin pis köpüğüne karıştığı çokça zikredildi.*”

Dobay trenin Türk sınırına geldiğinde sıkı bir kontrolün yapıldığını ve *“Türk toprağına hangi rüzgârın attığını, ne amaçla ve ne zamana kadar Türkiye’de kaldığını kanıtlaması”* gerektiğini de eklemektedir(Dobay, 1917: 109).

Dobay treniyle Edirne’ye geldiğinde şehrin istihkam geçmişi nedeniyle çevresi kışlalarla ve kaleyle çevrili olduğundan burada Türk yaşamını daha hatasız ve el değmemiş olarak bulduğunu İstanbul’un ise uluslararası bir kimliğe sahip olduğunu belirtmektedir. *“Macar halk yaşamı da, Debrecen’de ve Hortobágy çevresinde, Budapeşte’de ve Soroksár’dakinden daha temiz yerler değil mi?! (Dobay, 1917: 110)*

Dobay, Edirne’de Avusturya-Macaristan konsolosunun eski aşçısı olan Madam Marie’nin *“Wiener Hotel”*inde kalmıştır(Dobay, 1917: 111). Dobay, Edirne’de askeri kışlayı ziyareti sırasında Türk ordusunda görev yapan Macar askeriyle karşılaşmasını şöyle aktarmıştır:

“Askere soruyorum:

-Almancayı nerede öğrendin?

-Ülkemde, Budapeşte’de. Macarım ve sadece savaş çıktığından bu yana Türk hizmetindeyim.

-Almancayı iyi bir şekilde telafuz ediyorsun – gülümseyerek cevapladım – ben de Macar olsam, ancak Edirne Kışlası’nda nasıl bir mucize olurdu?

Ödön Ábrahám olarak adlandırdıkları Macar oğlanı, ayrıntılı bir şekilde ilk bölümü Alman gemisi Goben’in güvertesinde geçen maceralı yaşam hikâyesini anlattı, devamı ise Edirne’de yaşanmıştı. Türk hizmetine devam ediyor, bitimi ise Çanakka- le’de olacak.”

Dobay, Macar askeriyle konuşmasının ardından kışla komutanıyla görüşmeye gitmiştir.

“Budapeşte Türk Başkonsolusumuzun Türkçe yazdığı tavsiye mektubunu sesli bir şekilde okudular, dostça karşıladılar; sigara, kahve –bu artık misafirperver Türklere gelenek – ikram ettiler ve Edirne’de konaklamam bu vaziyette oldu” demektedir.

Dobay, Edirne’de gördüğü Türk askerlerinin durumuyla ilgili şu yorumları yapmaktadır: *“Türk askerini şimdi Türk toprağındaki savaş alanına yerleştiriyorlar, asker kıyafetinin üretimi zor ve pahalı, yurttan, kışlada, evlerinden getirilmiş kıyafetten Türk acemilerine veriyorlardı. Ancak o zaman askeri kusursuz, muhteşem, elinde mükemmel silah ile ülkesi için kazanmaya veya ölmeye götürebiliyorlardı.”*

Dobay, Edirne’deki kışladan Fransızca bilen iki subay eşliğinde Edirne’nin ilginç yerlerine giderek askeri binaları fotoğraflamıştır. Ancak subaylar Dobay’dan bu binalar hakkında bir şey yazmamasını istemiştir(Dobay, 1917: 112). Dobay kışladan yola çıkarak Edirne merkezine giden yoldan geçen arabaya binmiştir. Bu yolculuğu

sırasında yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: "Yolda yaşlı Türk imamı ile karşılaşıyoruz. Araba duruyor, arabacı sormuyor, işaret ediyor imama, imam biniyor, yanıma oturuyor... Selamün aleyküm –kendi kendime düşündüm- burada bu gelenek mi? İmam Türkçe, ben Fransızca – imam Yunanca, ben Almanca, - konuşma devam etmiyor. İmam Bulgarca, – ve mucizeler mucizesi, birbirimizi anlamaya başlıyoruz. -Macar? –gülümsüyor imam ve bir dakika içerisinde gözdeleri oldum. Son derece akıllı olduğu anlaşıldı, kültürlü insan benim hiç düşünmediğim arabada misafirim oldu... Şehre ulaşarak, bir kahvehane önünde indik ve arabanın ücretini vermek istiyorum, imam izin vermiyor, arabacı da engel oluyor ve eğer misafirliğini kabul etmezsem bunu ölümcül bir suç gibi zikrediyorlar. Kahvehanede de imam kahve ısmarlıyor, ücretini hemen ödüyor(Dobay, 1917: 113), sonra benimle vedalaşüyor ve ben bugün istemedim kimin konuğu olduğumu bilemedim... Edirne'de görece fazla bir şey yok, bütün bu yabancı yerde sadece biz ilginçiz: her zamanki yaşamım gözlerimin önünde. Yeni edindiğim Türk arkadaşlarımla şehre girdim, samimi, açık konuşmalar sırasında dürüst Türk halkını yakından tanıdım."

Dobay Türk-Bulgar sınırındaki gümrük kontrolünü rahatlıkla geçtiğini şöyle anlatmıştır: "-Sizin yanınızda beşten daha çok altın yok değil mi? –kâtip nazikçe sordu. Bagajıma bakmadılar, mühürlenmiş zarflarda uzattığım yazılarımı hiçbir şey söylemeksizin geri verdiler. Hilâl-i Ahmer kimliğim ve sefarethane "laissez passeri", eğer tamamen bastırılmadıysa, her halükarda yolcu için gümrük kontrolünü kolaylaştırıyorlar(Dobay, 1917: 114)."

Büyük gecikme ile Sofya'ya ulaştığını belirten Dobay, şehrin güzelliğine de vurgu yapmaktadır. Dobay eserinde Balkan halkları arasında en çok iradeye ve istihbarata sahip olarak Bulgarları tanımlamaktadır. Öyle ki "Dürüst Bulgar halkının arkadaşı olan bizlerin adil temellere dayanan müttefikimiz olduğunu insanın hissettiğini Allah biliyor" demektedir.

Bir Bulgar politikacı ile Grant Hotel'de öğle yemeği yedikten sonra Bulgar Kraliyet sarayında kralın yaverlerinden biri ile konuşmuştur. Dobay, öğleden sonra saat üçte sarayda kralın Macar sekreteri ile görüşebilmiştir(Dobay, 1917: 116-117).

Dobay eserinde Sofya'nın I. Dünya Savaşı sırasındaki durumunu ise şöyle tasvir etmektedir: "Şehirde özellikle akşam, çok hareketli bir yaşam hâkimdi. Tıklım tıklım dolan restoranlarda kahvehane teraslarında yer bulmak mümkün değil. İnsanlar savaş olup olmayacağını bilmiyorlar. Gerginlik her halükarda oldukça fazla idi". Yazar şehrin sanat ve mimari açısından zenginliğini şöyle anlatmaktadır: "Sofya bina ve heykel bakımından fakir değil. Üç yıldan beri hazırlanmış Balkanların en güzel katedrali: Sweti Alexander Newski. Kilisenin dışı parlak, çokça yaldızlanmış. Rus sanatkarlarının eseri. Rusya son yıllarda Balkanlardaki kiliselerin hepsini iyice yaldızlamış. Katedral yakınında büyük kurtarıcı, İtalyan sanatçı Zocchi'nin oyduğu, Çar II. Sándor'un dev atlı heykeli görülüyor. Ilık bir temmuz gecesi idi(Dobay, 1917: 118) ... Başkentinin ortasında unutulmuş kanadı kırık bir leylek gibi eski püskü beyaza boyanmış minaresiyle bir Türk camisi, Türklük Sofya'da soyu tükenmiş bir şekilde var, Avrupalılaştırmış Balkanlarda, Türk mescidi sadece gösterilmek için kalmış."

Dobay, Sofya'dan trenle Ruscuk'a oradan da Tuna üzerinden gemiyle Bükreş'e gitmiştir(Dobay, 1917: 119). Dobay, Bükreş'te Romanya Tarım Bakanı Constantinescu ile sadece bir saatten uzun süre görüşme yapmıştır. Ardından Genel Müdür Blank Arisztid ile Romanya'nın Macaristan ile ilgili ilişkileri, dünya savaşının çıkışı, durumu, Romanya'nın çözünürlüğü ve István Tisza hakkında, olmak üzere güncel sorunlar konuşulmuştur(Dobay, 1917: 123).

Dobay eserinde Bükreş'te bulunduğu sürece dikkatini çeken Romanya basını hakkında şu yorumları yapmaktadır: *“Bu kararsız ülkenin yaşamında son derece ilginç bir şey oldu. Bizde bir yıldan beri eksik olan şeyleri ilişkilendirmemiz de tuhaf oldu. Örneğin yabancı günlük ve resimli gazeteler, olumsuz süreçte yaşanan olayları sansürsüz bir şekilde aktarmaktan ve köşe yazılarında dalga geçmekten zevk alıyorlardı(Dobay, 1917: 124).”*

Dobay eserini şu sözlerle bitirmektedir: *“Demir yolu arabasının pencerelerinden Macar bölgesinde dalgalanan buğday denizini gördüm... O zamandan beri ne oldu ve General Hindenburg'un planı ve Macken'de zafer alayı sonrası Doğu yolculuğumun bu son anılarını hangi hislerle düzene sokayım. Şimdilik Romanya'nın sinsice saldırısı, düşmanın kırılmaz iradesini fırtınanın süpürmesi gibi sadece kötü bir rüyadır(Dobay, 1917: 128).”*

Sonuç

I. Dünya Savaşı propaganda savaşlarının ilk örneklerinin sergilendiği ve savaş muhabirleri için ise tecrübe sahası olarak tarihe geçmiştir. Macar gazeteci István Dobay da savaş muhabiri olarak 1915 yılında üç ay boyunca Osmanlı başkenti İstanbul ve Çanakkale Cephesinde bulunur. Dobay'ın gazeteci kimliği ile yazdığı "*Törökök*" (*Türkler*) isimli eseri savaş sırasındaki İstanbul ve Çanakkale Cephesindeki gelişmelere şahitlik etmesi açısından önemlidir. Dobay, Türklerin Rus limanlarını bombalamasını sadece savaşın değil aynı zamanda yeni Türkiye'nin de başlangıcı olduğunu belirtmektedir. Böylece batılıların hasta adam yakıştırmalarına bir cevap olarak Türkiye'nin de artık Avrupa'nın yaşayan bir parçası olduğunu ifade etmektedir.

Dobay, Osmanlı'nın geçmişte prestij kaybetmesini işlevini kaybeden kurumlara ve padişahların Batı tekniğini ülkeye sokmamasına bağlamaktadır. Dobay, II. Abdülhamid'e yaptığı uygulamalar dolayısıyla eleştiriler de bulunduğunu görmekteyiz. Oysa İttihatçılara hayranlığı dolayısıyla başta Enver Paşa olmak üzere onları Türklerin kurtarıcısı olarak göstermektedir. Dobay'ın değindiği önemli konulardan birisinde Türk kadının hayatındaki gelişmelerdir. İttihat ve Terakki sayesinde Türk kadınının kadın kulüpleri ve feminist yayınlarla Osmanlı toplumdaki yeriyile ilgili önemli mücadeleler verdiğinden bahsetmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda Türk kadınının kamu önüne ilk olarak Hilâl-i Ahmer Hemşiresi göreviyle çıktığını ve kazanılan zaferlerde kendi üzerine düşen payı aldığını da yazmıştır. Dobay ayrıca batılıların zihnindeki "Binbir gece masallarındaki" Türk kadını imajının yanlışlığına vurgu yaparak batının büyük bir yanlış içerisindedir olduğunu ifade ederek Türk kadının da modern bir yaşam sürdüğünü ve köle olmadığını gözlemlerinden aktarmaktadır.

Dobay bu dönemdeki Türkiye'deki bir diğer gelişmenin Osmanlı ordusunda olduğunu artık silahlı ve giysisiz asker kalmadığı gibi Alman uzmanlar tarafından da iyi bir şekilde eğitimlerinin de buna katkısı olduğundan bahsetmiştir. Çanakkale Savaşıyla ilgili İtilaf Devletlerinin hesaplarının yanlışlığının savaş sonunda ortaya çıktığını Türk ordusunun savaşı kazandığını yazan Dobay, Batılı ülkelerin ise bu zaferi Türklerin değil Almanların kazandığı yönündeki iddialarını, "Çirkin bir fiyasko için zayıf ve sahte teselli" olarak ifade eder. Batılıların aksine Dobay Çanakkale Savaşlarının dünya tarihi açısından önemine vurgu yaparak 18 Mart'ta kazanılan zaferin Rus-Japon Savaşındaki Port Arthur kuşatması gibi çok önemli olduğu iddiasında bulunur. Bu iddiasını daha da ileri götürerek dünyanın anahtarının Çanakkale olduğunu ortaya koyar. Dobay, İngilizlerin Çanakkaleye saldırmasının nedeni olarak hem Rusların gözünü boyamak hem de devletlerin dikkatini Süveyşten uzaklaştırmak olduğunu belirtmiştir. Dobay cephelerden yaralıların Hilâl-i Ahmer Bayrağı asılı Alman gemileriyle İstanbul'a taşındığını bunun nedeni olarak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti başkanı Dr. Ömer Besim'in Türk ordusunun uzun yıllardır savaşıyor olmasından cemiyetin kendisini toparlayamadığını ve geri bir kurum olarak kalmasına bağladığını da eklemektedir.

Dobay gözlemlerinden Türklerin cephelere asker gönderme konusunda cimrilik yapmadıklarını öyle ki gördüğü boş tarlaları süren çiftçilerin bile Çanakkale'de

savaştığını yazmıştır. Dobay eserinde yukarıda belirttiğimiz bu olaylara yönelik ortaya koyduğu bakış açısıyla döneme ait zengin ayrıntılar vermektedir. Dobay eserinde Türk-Macar kardeşliğiyle ilgili Türkler ve Macarların farklı dinlerde olmasına karşın her iki milletin tarihinde kardeşliğin daima yaşadığını hiçbir zaman birbirine karşı olmadığını belirtmesi dönemin Türk-Macar ilişkilerini ortaya koyması açısından önemlidir. Sonuç olarak yazar Çanakkale’de sınırlı bir süre bulunabilmiş ve savaş alanlarını ordu mensubu rehberlerin gözetiminde gezebilmüş gazetecilerden de daha fazlasını görmüş ve yazabilmiştir. Ancak sansür dolayısıyla bazı askeri ayrıntılara girmediğini görmekteyiz. Buna rağmen Dobay’ın sıradışı gözlemciliği ve girişkenliği onu politikacıların, komutanların, diplomatların, sivil bürokratların ve Osmanlı halkının tepkilerini de gözetip kaydetmeye sevk etmiştir. Bu yönüyle Dobay’ın anıları dönemin tarihini yazmak için önemli bir kaynak olarak literatüre önemli katkı yapmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR. SYS), Dos. 2405, no. 53.

Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5. Şube (DH. EUM.5.ŞB), Dos. 9, no. 1.

Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Odası (DH. EUM. VRK), Dos. 25, no. 20.

Sürelî Yayınlar

Servet-i Fünun, Cilt: 50, Sayı: 1282.

Servet-i Fünun, Cilt: 50, Sayı: 1284.

Servet-i Fünun, Cilt: 52, Sayı: 1347.

Vasárnapi Ujság, 1918. Február 24.

Vasárnapi Ujság, 1918. Február 3.

Vasárnapi Ujság, 1921. Deczember 25.

Zaman, 27 Mayıs 1334/1918.

Zaman, 28 Mayıs 1334/1918.

Kitaplar

DOBAY, István(1917), *Törökök*, A Társaság Kiadása, Budapest.

GÖRGY, Kemény(1942), *Magyarországi Időszakú Sajtója*, Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, Budapest.

NAMAL, Yücel(2013), *Türk Kaynakları Işığında: Türk-Macarı İlişkileri (1923-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. İzzet Öztoprak, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013.

_____ (2009), *Türk-Macarı İlişkileri*, İskenderiye Yayınevi, İstanbul 2009.

"Pallavicini János", *Révai Nagy Lexikona*, X. Kötet, s. 115.

YAZMAN, M. Şevki(1940), *Mehmetçik Avrupada*, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul.

Makaleler

BAYCAN, Nusret(1991), "Orgeneral Cevat Çobanlı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 20, Kasım, s. 367-389.

ÇALIK, Ramazan(1996), "Colmar Freiherr Von Der Goltz (Paşa) ve Bazı Görüşleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 36, Kasım, s. 765-815.

ÇOLAK, Melek(2009), "İstanbul Macarı Bilim Enstitüsü (1916-1918)", *Karadeniz*, Sayı: 3, (Yaz), s. 91-105.

_____ (2001), "19. Yüzyıl Sonu - 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macarı Yakınlaşması", *Toplumsal Tarih*, Cilt: 15, Sayı: 89, Mayıs, ss. 4-10.

- _____ (2009), “Macar Kaynaklarına Göre Türk-Macar Askeri İlişkileri (1912-1918)”, On İkinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri I (Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu), 20-22 Mayıs 2009-İstanbul, Genelkurmay Basımevi, Ankara, ss. 395-411.
- GÖRGÜLÜ, İsmet(1994), “Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: X, Sayı: 28, Mart, s. 105-135.
- SZINNYEI, József (2009), “Széchenyi Ödön”, *Magyar Irók Élete és Munkái*, “Ödön Széchenyi”, *Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler*, Haz. T. Cengiz Göncü, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul, s. 223.
- KAŞIYUĞUN, Ali-Mustafa Çolak(2014), “Savaş ve Propaganda: Birinci Dünya Savaşı’nda Alman Propagandası”, *History Studies*, Volume: 6, Issue: 5, September, pp. 157-176.
- NAMAL, Yücel(2014), “According to the Turkish Archive Resources: Helps of Hungarians to the Ottoman Red Crescent Association During the First World War”, *Közép-Európai Közlemények*, VII. Évfolyam, 1. Szám, no. 24, 2014/1, p. 126-130.
- _____ (2015), “I.Dünya Savaşı Sırasında Avusturya-Macaristan Gazetecilerinin İstanbul ve İzmir Ziyaretlerinin Osmanlı Basınına Yansımaları(31 Mayıs-11 Haziran 1918), *Yeni Türkiye Dergisi (Çanakkale Özel Sayısı)*, Yıl: 21, Sayı: 65, Ocak-Şubat, s. 1363-1374.
- _____ (2015), “I.Dünya Savaşı Sırasında Macar Gazeteci István (Dobai) Dobay’ın İstanbul ve Çanakkale Cephesindeki İzlenimleri (1915), 7. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, s. 270-281.
- SARİÖZ, Kadir, *Goeben’den Yavuz’a*, http://160.75.46.2/staff/kadir/Yavuz/2_Celik_Kalelerin_Dogusu.pdf, (24.04.2017).
- SÖNMEZ, Ali(2011), “Truva Hazinelerinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası”, *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 29, Bahar, s. 215-228.
- ÜZEN, İsmet(2010), “Alman Kravazörü Emden Mürettebatının Osmanlı Topraklarındaki Serüveni (1915), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, s. 361-379.
- YALÇINKAYA, Haldun(2008), “Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 19, Güz, s. 29-56.

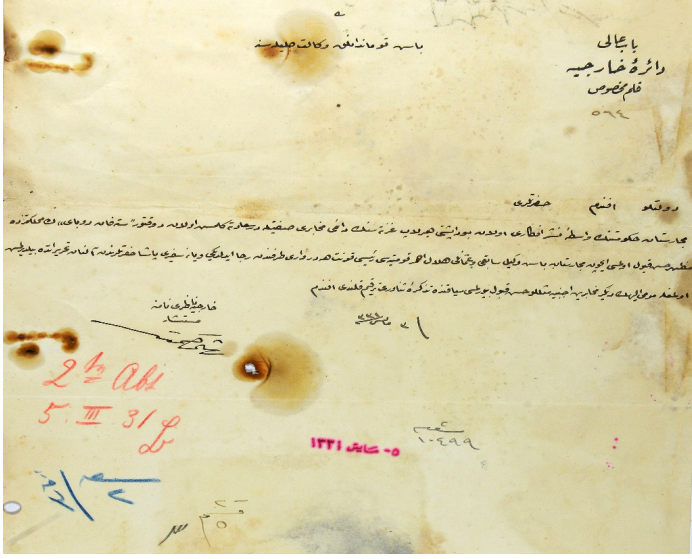
EKLER

Ek 1: István Dobay'ın kitabındaki fotoğraf ve belgelerin listesi.

1	Dobay'ın Türk Harbiye Nezaretinden aldığı Çanakkale Cephesine giriş izin belgesi.
2	Dobay'ın Türk Savaş alanına giriş için resimli izin belgesi.
3	Türk Kızılay Başkan Yardımcısı Ömer Besim Paşa'nın Dobay için yazdığı referans mektubu.
4	Türk Savaş lideri Enver Paşa'nın evinde çekilmiş bir fotoğrafı.
5	Sultan'ın boğazda saltanat kayığıyla gezisi sırasında fotoğrafı (tekne ortasında oturur).
6	Sultan ve Şehzadenin saray önünde fotoğrafı.
7	İngiliz denizaltısını Marmara kıyısında gözetleyen Türk askerinin fotoğrafı.
8	"Emden" gemisi kaptanı komutan Hellmuth von Mücke'nin İstanbul'da törenle karşılanmasını gösteren fotoğraf.
9	Von Der Goltz Paşa'nın kurmaylarıyla Gelibolu yarımadasında konuşmasını gösteren fotoğraf.
10	Çanakkale boğazında Türk topçusunu gösteren fotoğraf.
11	Siperlerdeki Türk askerinin fotoğrafı.
12	Seddülbahir yanında karaya çıkan İngiliz askerlerini gösteren fotoğraf.
13	Yaralı Türk askerlerinin gemiye teslimini gösteren fotoğraf.
14	Avusturya –Macaristan'dan gelen ağır silahları taşıyan Türk gemisinin fotoğrafı.
15	Deve üzerinde nöbetçi Türk askerinin fotoğrafı.
16	Alman gemisi 'U' Çanakkale'de gösteren fotoğraf. (3 Haziran 1915)
17	Çanakkale'den sivil halkın ayrılışını gösteren fotoğraf.
18	Ömer Besim Paşa'nın Kızılay aracılığıyla Dobay'a fotoğraflarla birlikte gönderdiği mektup.
19	Gelibolu yarımadasındaki İngiliz mezarları ve gömülmemiş İngiliz askerlerini gösteren fotoğraf.
20	Çanakkal'de bir sokağı gösteren fotoğraf.
21	İngiliz sömürge askerlerinin gemilere bindirilişini gösteren fotoğraf.
22	1915'te Türk Ordusunun zaferi ardından Türk öğrencilerin yaptığı geçit töreni.
23	Seddülbahir'in genel görünümünü gösteren fotoğraf.

24	Akbaş limanında batmış olan Türk gemisinin fotoğrafı.
25	Patlamamış 38 cm havan mermisinin fotoğrafı.
26	Dobay ve sağlık görevlilerini Galatasaray Hastane bahçesinde gösteren fotoğraf.
27	Boğaz girişini gösteren fotoğraf.
28	Sultan'a saygı nöbetini gösteren fotoğraf.
29	Alman Kızılay delegeleri İstanbul Sarayı balkonunda gösteren fotoğraf.
30	Türk Genelkurmay başkanı kurmaylarıyla gösteren fotoğraf.
31	Savaşa giden Türk askerlerini gösteren fotoğraf.
32	Savaş sırasında İstanbul'u ve sokaktaki askerleri gösteren fotoğraf.
33	Grof Széchenyi Gusztáv Bey Büyükkada'da gösteren fotoğraf.

Ek 2: István Dobay'ın savaş muhabiri olarak Çanakkale'ye gitmesine izin verildiğiyle ilgili belge(BOA, *DH.EUM.VRK*, Dos. 25, No: 20, Tarih: 06/B /1333).

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Hâriciye

Kalem-i Mahsus

524

Başkumandanlık Vekâlet-i Celîlesine

Devletlü efendim hazretleri

Macaristan Hükümeti'nin vâsıta-i neşr-i efkârı olan Budapesti Hırlap gazetesinin daimi muhabiri sıfatıyla Dersa'âdet'e gelmiş olan Doktor "István Dobay"ın memleketimizde mazhar-ı hüsn-i kabul olması için Macaristan Başvekili sâbıkı ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer komitesi reisi Kont Héderváry tarafından rica edildiği Viyana Sefiri Paşa hazretlerinden alınan tahrîrâtda bildirilmiş olmakla mumaileyhin diğer diğer muhabirini ecnebiyye misillü hüsn-i kabul buyurulması siyâkında tezkire-i senâveri terkim kıldını efendim.

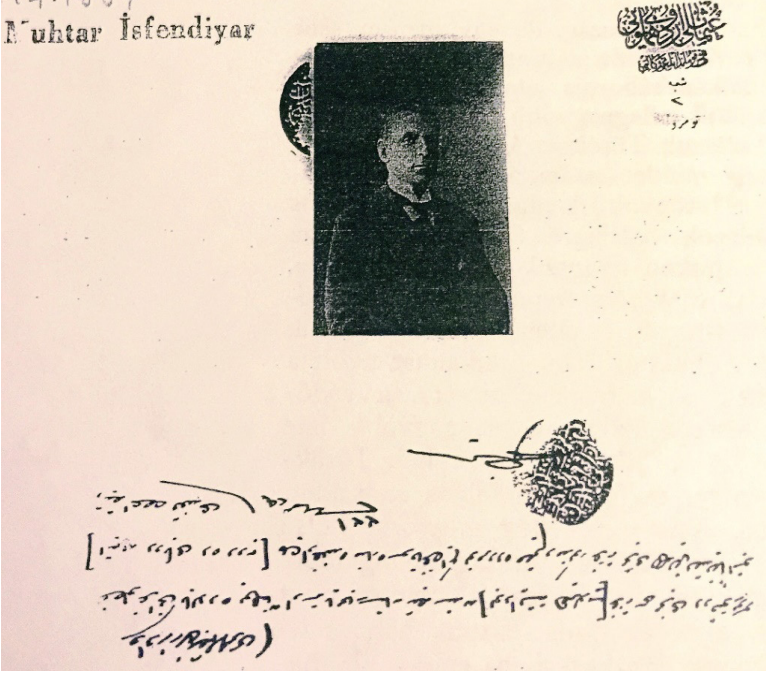
Fî 3 Mayıs (1)331

Hariciye Nâzırı Nâmına

Müsteşar

İmza

Ek 3: Dobay'ın fotoğraflı Osmanlı Savaş alanına giriş izin belgesi
(Dobay, 1917: 16-17).

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu

Başkumandanlığı Vekâleti

Şube: 2

Numara

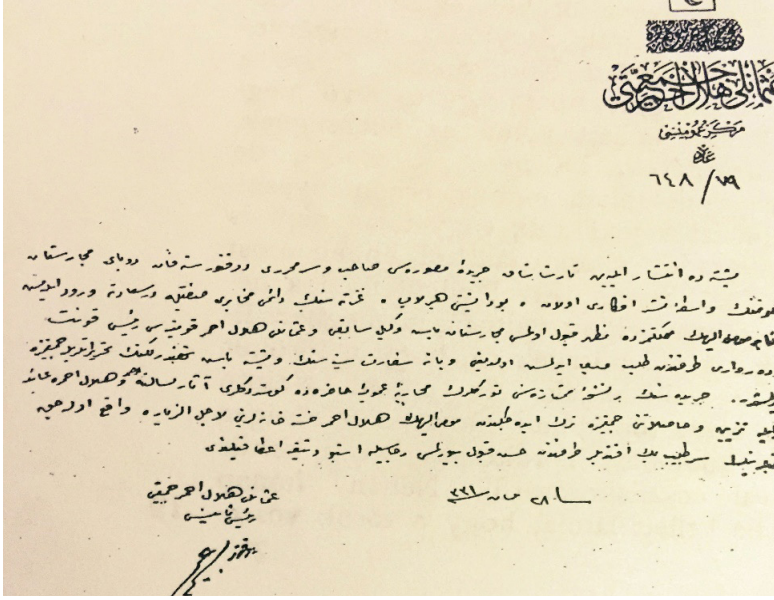
Fotoğrafi ve üzerinde mührü bâlâda bulunan Avusturya-Macaristan teb'asından (Budapesti Hırlap) gazetesi muhabiri Doktor Mösyo (István Dobay) Beyoğlu'nda Minare sokağında iki numarada mukim ve mezkûr gazete muhabiri olduğu muterizin işbu vesika i'tâ kılındı.

Fi 29 Nisan Sene 331

Seyfi

(Mühür)

Ek 4: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti başkan yardımcısı Ömer Besim Paşa'nın Dobay için yazdığı referans mektubu (Dobay, 1917: 16-17).

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Merkez-i Umumisi

Aded

79/648

Peşte'de intişar edilen Târsaság ceride-i mahsusı sâhib ve ser-muharriri Doktor István Dobay Macaristan Hükümeti'nin vâsita-i neşri efkârı olan Budapesti Hırlap gazetesinin daimi muhabiri sıfatıyla Dersa'âdet'e vurûd eylemiş ve vesair mumaileyhin memleketimizde mazhar-ı kabul olmuş Macaristan Başvekil sâbıkı ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer komitesi başkanı Kont Héderváry tarafından talep edilmiş olduğu Viyana Sefareti seniyyesinin ve Peşte Başşehbenderliğinin tahriratıyla cemiyetimize bildirilmiştir. Ceridesinin bir nüsha-i mümtazesini Türklerin Muhârebe-i Umûmi-i hâzırada gösterdikleri asâr-i mesâiline ve Hilâl-i Ahmer'e ait resimleriyle tezyin ve hasılatını cemiyetimize terk edeceğinden mumaileyhin Hilâl-i Ahmer Hastahanelerini li-ecl ziyare vakı' olacak müracaatlarına ser-tabib bey efendiler tarafından hüsn-i kabul buyurulması ricasıyla işbu vesika itâ kılındı.

Fi 28 Nisan Sene 331.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reis-i Sanisi

Doktor Besim Ömer

Ek 5: Dobay'ın Türkler (Törökök) isimli eserinin Vasárnapi Ujság gazetesindeki tanıtım ve reklamı. (*Vasárnapi Ujság*, 5.Szám, 65 évfolyam, 3 Február 1918, s. 79.)

Törökök
a címe
Dobay István
könyvének,
mely most jelent meg
második kiadásban

A szerző, ki beutazta a török harcteret és a Dardanellákat, élénk és vonzó előadásban számol be ott szerzett tapasztalatairól és sok egyéb érdekes dolgokat is mond el török testvéreinkről. A könyvet 33 illusztráció díszíti.

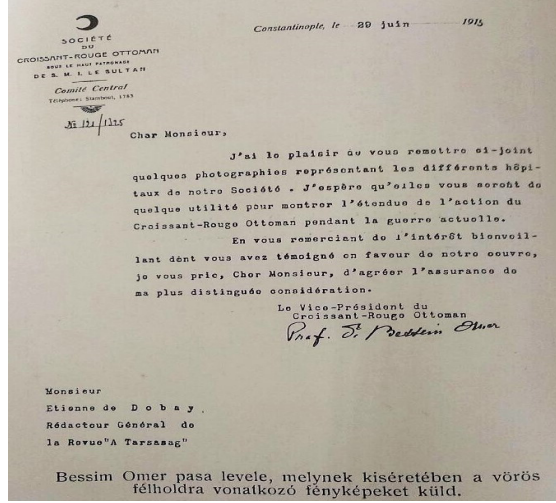
Ára öt korona.

Kapható «A Társaság» kiadóhivatalában
Budapest, IV., Reáltanoda - utca 18. sz.
és minden könyvkereskedésben.

TÖRÖKÖK(TÜRKLER)

Başlıklı Dobay István'ın kitabının 2. baskısı şimdi piyasalarda. Türk savaş alanı ve Çanakkale Boğazı'nı gezen yazar canlı ve merak uyandırıcı bir şekilde bahsetmekte ve Türk kardeşlerimiz hakkında birçok ilginç konuyu da dile getirmektedir. Kitap'ta 33 fotoğraf vardır. Fiyatı 5 krondur. Budapeşte, IV. Reáltanoda Caddesi, 18 Numaralı adresteki "A Társaság" yayınevinden ve diğer tüm kitapevlerinden satın alınabilir.

Ek 6: Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkan Yardımcısı Ömer Besim Paşa'nın Dobay için yazdığı Fransızca mektubu. (Dobay, 1917: 65.)

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
Majesteleri Sultan himayelerinde
Merkezi Komite
Telefon: İstanbul, 1763
No: 121/1325

İstanbul, 30 Haziran 1915

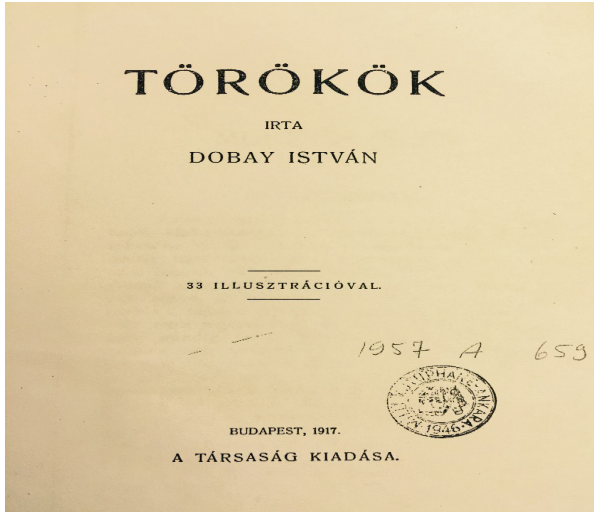
Sevgili Bayım,
Cemiyetimize ait değişik hastanelerin bazı fotoğraflarını ekte size sunmaktan mutluyum. Umarım bunlar size devam eden savaş boyunca Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yaptığı çalışmaların yaygınlığını gösterme konusunda yardımcı olabilir.

Çalışmalarımıza gösterdiğiniz iyi niyetli yaklaşım ve tavrınız için teşekkür ederken sevgili bayım, en derin saygılarımın kabulünü dilerim.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
İkinci Başkanı
Prof. Dr. Besim Ömer

Bay
Etienne de Dobay
"A Tarsasag" dergisi Baş Editörü

Ek 7: István Dobay'ın "Türkler" (Törökök) isimli eserinin kapağı ve içindekiler sayfası.

TARTALOMJEGYZÉK.

Műt és jelen.	Oldalszám
I. Új Törökország	7
II. Harc a Dardanellákért	13
III. Az Entente kudarca	17
IV. A kudarc jelentősége	20
A Boszporus pariján	24
Törökök között.	
I. Aja Sofia	29
II. A Szelamlik. — Tuse Odja. — A magas portán	33
III. Az Emden hősei	42
IV. A vörös félhold	49
A török nő	58
A Dardanellák.	
I. Torpedó a Marmarában	64
II. Az amerikai kalandja	69
III. Keresztül a Marmarán	74
IV. A tenger éjjel	81
V. Látogató Djevat-basánál	83
VI. A Dardanellákból	87
VII. Hat kilométernyire a Dardaneila-bejáratától	92
VIII. Bevehető-e a Dardanellák?	96
Konstantinápolytól Budapestig	101